

Börsbolagens finansiella rapportering 2005

Björn Grundvall	Sigvard Heurlin
Bo Magnusson	Peter Malmqvist
Nils Liliedahl	Rolf Rundfelt

Innehållsförteckning

Inledning

Sammanfattande intryck av första årets redovisning i enlighet med IAS/IFRS

Börsbolagens årsredovisningar

Rörelseförvärv

Anläggningstillgångar som innehas för försäljning och avvecklade verksamheter

Redovisning av eget kapital

Rättvisande bild

Uppskattningar och bedömningar

Intäktsredovisning

Pensioner

Redovisning av optioner, konvertibler och resultat per aktie

Nedskrivningar

Förvaltningsfastigheter

Ledande befattningshavares förmåner

Svensk kod för bolagsstyrning

Statistik rörande årsredovisningarna för 2005

Börsbolagens delårsrapporter

Fortsatt hög standard men också en del nya problem

Jämförelsestörande poster

Redovisning av företagsförvärv enligt IFRS 3

Redovisning av avvecklade verksamheter enligt IFRS 5

Redovisning av finansiella instrument enligt IAS 39

Redovisning av kostnad för personaloptioner enligt IFRS 2

Övriga större noteringar

Inledning

En arbetsgrupp bestående av Björn Grundvall, Sigvard Heurlin, Bo Magnusson, Peter Malmqvist och Rolf Rundfelt har på Övervakningspanelens uppdrag läst delårsrapporter och årsredovisningar för att identifiera väsentliga avvikelser från de standarder som noterade företag skall tillämpa, dvs. IFRS.

Vid genomläsningen har Peter Malmqvist enbart läst delårsrapporter, Bo Magnusson läst delårsrapporter och årsredovisningar medan övriga enbart läst årsredovisningar. Nils Liliedahl har dessutom på Stockholmsbörsens uppdrag gått igenom samtliga årsredovisningar avseende NBK:s regler rörande ledande befattningshavares förmåner samt information rörande svensk kod för bolagsstyrning.

Antalet företag vars årsredovisningar blivit föremål för en genomläsning på Övervakningspanelens uppdrag uppgår till knappt 100, samtliga noterade på Stockholmsbörsen. Urvalet domineras av större företag men även ett mindre antal små och medelstora företag ingår. När det gäller delårsrapporter har samtliga rapporter utgivna av företag noterade på Stockholmsbörsen lästs.

En erfarenhet från tidigare år är att den brevväxling som ägt rum mellan arbetsgruppen och berörda företag för att säkerställa om det verkligen finns avvikelser från IFRS drar ut på tiden och inte kan avslutas förrän vid årsskiftet. För att undvika detta beslöt Panelen att antalet brev från arbetsgruppen det här året normalt skulle begränsas till ett. Det har dock inte visat sig praktiskt genomförbart då arbetsgruppen förväntas att lämna en relativt utförlig redogörelse om varför en notering står i strid med IFRS. Mot denna bakgrund är arbetet med identifiering av panelärenden inte helt avslutat när detta skrivs.

Ytterligare ett beslut av panelen gäller utformningen av de brev som arbetsgruppen skickat. Tidigare har dessa innehållit noteringar om iakttagelser som dels skulle kunna utgöra panelärenden, dels noteringar som även om de inte bedömts kunna utgöra panelärenden ändå utgör avvikelser från gällande standarder. I det senare fallet handlar det i första hand om bristande upplysningar. Erfarenheten från tidigare år visar att antalet noteringar många gånger blir stort. Detta har medfört kritik från de noterade bolagen och dess revisorer om att arbetsgruppen ägnar sig åt oväsentligheter. För de rapporter som avser 2005 har därför panelen beslutat att endast sådana noteringar som kan leda till kritik från panelen skall kommuniceras till företagen.

Beslutet om att endast lämna ”väsentliga noteringar” är dock svårt att sätta i praktisk handling. Innan företagen haft tillfälle att ge sina kommentarer till gjorda noteringar är det osäkert vad som kan bli ett panelärende enligt de kriterier som panelen tillämpar. Ett panelärende kan också bli följden av att företag underlåtit att lämna ett stort antal av de upplysningar som regelverket kräver. Följden av detta är att flertalet av de företag som omfattats av urvalet erhållit ett eller flera brev, ofta med 5 - 10 noteringar varav inte alla är av den karaktären att de utgör potentiella panelärenden. Antalet ärenden som gått vidare till ordförandegruppen är väsentligt mindre i år jämfört med tidigare år, endast ett drygt tiotal varav mindre än hälften gått vidare till panelen. En bidragande orsak är att många av de avvikelser som noterats utgör avvikelser från standarder som är nya för året. Arbetsgruppen har därför ålagt sig en viss restriktivitet och bara fört de ärenden vidare som kan uppfattas antingen som principiellt intressanta eller där avvikelserna framstår som särskilt stora.

De olika avsnitten har skrivits av en i gruppen varefter texten kompletterats av de övriga. De synpunkter som framförs utgör sålunda i allt väsentligt uttryck för gruppens uppfattning.

En fråga som diskuterats inom gruppen är huruvida de företag vars redovisning blivit föremål för kommentarer skall namnges. Det beslut vi fattat är att så inte skall ske med undantag för något enstaka fall där vi framhåller något positivt. Den viktigaste anledningen är att vi vill lägga tyngdpunkten på de problem vi lyfter fram, inte på om det är det ena eller andra företaget som redovisat på visst sätt. Ytterligare en anledning är att det urval som blivit föremål för genomgång endast utgör cirka en tredjedel av samtliga företag som är noterade på Stockholmsbörsen. Skulle de företag namnges som enligt vår uppfattning inte tillämpat standarderna på ett korrekt sätt, borde av rättviseskäl samtliga de som redovisat på samma sätt omfattas. Detta har alltså inte varit möjligt.

Sammanfattande intryck av första årets redovisning i enlighet med IAS/IFRS

Rent generellt är vårt intryck av avgivna finansiella rapporter avseende räkenskapsår 2005 att företagen efter bästa förmåga sökt leva upp till de krav på ändrade redovisningsprinciper som IAS/IFRS ställer. Det gäller också de i många fall omfattande kraven på upplysningar, även om vi i vissa fall fått svaret att bolaget inte lämnat erforderliga upplysningar i avvaktan på att en tydlig praxis utvecklas. Övergången till IAS/IFRS har redovisats på ett tydligt sätt i delårsrapporter och årsredovisningar. Endast i ett begränsat antal fall har vi haft anledning att ifrågasätta tillämpade redovisnings- och värderingsprinciper. Däremot lever knappast något företag upp till samtliga upplysningskrav. Skälet till att övergången gått förhållandevis smidigt torde vara att tillämpningen av Redovisningsrådets rekommendationer i praktiken inneburit en under flera år successiv övergång.

Företagen har i grunden inte ändrat sin struktur på årsredovisningen som hitintills till stora delar präglats av årsredovisningslagens bestämmelser. Sålunda redovisas ofta räkningar för såväl koncern som moderbolag på samma uppslag trots att krav på exempelvis specifikation av eget kapital skiljer sig åt. En utveckling mot separata finansiella rapporter för koncern respektive moderbolag skulle ge en större tydlighet.

Enligt IAS 1 punkt 45 framgår det tydligt att IFRS enbart är tillämpligt på de finansiella rapporterna och att det därför är viktigt att det i årsredovisningshandlingen klart framgår på vilka sidor dessa återfinns. Vad som avses med fullständiga finansiella rapporter anges också i punkt 8. Här kan företagens sätt att presentera de finansiella rapporterna bli mer stringent. Fortfarande kan man hitta IFRS krav på upplysningar om exempelvis finansiella risker och företagsförvärv i andra delar i årsredovisningen än i de finansiella rapporterna. Även revisionsberättelsen borde bli tydligare i detta avseende så att det klart framgår vilka sidor i årsredovisningen som varit föremål för revision.

Avsnitt som beskriver tillämpade redovisnings- och värderingsprinciper har successivt vuxit i omfång och blivit bättre. Fortfarande består de dock ofta till stora delar av rena avskrifter av IFRS-standarder. Det som ofta saknas är hur företaget specifikt tillämpat olika standarder, särskilt viktigt är detta givetvis inom de områden där IFRS möjliggör alternativa sätt att redovisa.

De standarder som lett till flest kommentarer är av naturliga skäl sådana som inte tidigare tillämpats. Det gäller IFRS 2 Aktierelaterade ersättningar, IFRS 3 Rörelseförvärv, IFRS 5 Anläggningstillgångar som innehas för försäljning och avvecklade verksamheter, IAS 36 Nedskrivningar (nedskrivningsprövning av goodwill) samt IAS 32 och IAS 39 avseende finansiella instrument.

Vi har även noterat att resultaträkningar i de flesta fall ser likartade ut jämfört med tidigare redovisning trots att IAS/IFRS ger betydligt större frihet när det gäller presentationen av resultat för

året. Den friheten gäller dock inte vad som skall ingå i ett rörelseresultat eller motsvarande när ett sådant redovisas.

En fråga vi ofta återkommer till vid vår genomgång av årsredovisningar är hur begreppet väsentlighet skall tillämpas. Företagen hänvisar ofta till att upplysningar inte lämnats då de inte ansetts väsentliga. Av IAS 1 punkt 11 framgår att utelämnandet eller felaktigt redovisade poster är väsentliga om de var för sig eller gemensamt, kan påverka de ekonomiska beslut som användaren fattar på basis av de finansiella rapporterna. Det är en beskrivning som kan ge stort utrymme för tolkning, men det är viktigt att poängtera att det inte är upp till företagen att avgöra om ett upplysningskrav är väsentligt eller ej. Gäller upplysningskravet en väsentlig post och informationen bedöms vara av värde sett ur användarens perspektiv skall den alltid lämnas.

När det gäller själva övergången och tillämpningen av IFRS 1 har noterats att de frivilliga undantag från retroaktiv tillämpning som standarden medger främst utnyttjats när det gäller rörelseförvärv, pensioner och omräkningsdifferenser avseende utländska verksamheter. Övergången har för många företag också inneburit en översyn av bolagets tidigare tillämpade redovisningsprinciper. Det har i några fall medfört korrigeringar av redovisningen för tidigare år utan att detta har redovisats som rättelse av fel. Ett exempel på detta är redovisning av utvecklingsutgifter som tidigare år har kostnadsförts och som nu redovisas som immateriella anläggningstillgångar.

Ett krav enligt IFRS 1 som få företag tillämpat är punkt 37 där det framgår att om de finansiella rapporterna innehåller historiska sammanfattningar eller jämförande information, vanligtvis femårsöversikter och liknande, skall det tydligt framgå att tidigare år inte upprättats enligt IFRS och upplysningar skall lämnas om vilka justeringar som skulle behövas för att uppfylla kraven enligt IFRS. Någon kvantifiering behöver dock ej ske av dessa justeringar.

Börsbolagens årsredovisningar

Rörelseförvärv

Svenska börsnoterade företag tillämpade IFRS 3 för första gången 2005. Standarden innebär förändringar på många punkter i förhållande till RR 1:00. Några förändringar är att poolningsmetoden försvann, ett alternativ vid tillämpningen av förvärvsmetoden eliminerades och avskrivning på goodwill och andra immateriella tillgångar med obegränsad nyttjandeperiod blev inte längre tillåten. Villkoren för avsättningar för omstruktureringsåtgärder ändrades. Vidare utökades upplysningskraven på vissa punkter och tydligare än tidigare identifierades vissa syften med kraven på upplysningar.

Genomgången av delårsrapporterna och årsredovisningarna för 2005 visar att övergången till IFRS 3 har gått bra i många avseenden, men att vissa aspekter av standarden inte tillämpats på ett sätt som motsvarar kraven. Detta gäller framför allt kraven på upplysningar. I det följande kommenteras några observationer från årets genomgång som diskuterats med berörda företag.

Förvärvstidpunkten

IFRS 3, punkt 25, anger att förvärvstidpunkten är den tidpunkt vid vilken förvärvaren erhåller det bestämmande inflytandet över den förvärvade enheten. Vad som skall avses med det bestämmande inflytandet behandlas i IAS 27, punkt 4. ”Bestämmande inflytande innebär en rätt att utforma ett företags finansiella och operativa strategier i syfte att erhålla ekonomiska fördelar.” Förvärvstidpunkten är således en tidpunkt när vissa rättigheter föreligger. Av punkt 39 framgår dock

att en transaktion inte behöver vara avslutad innan förvärvaren erhåller det bestämmande inflytandet. Alla relevanta fakta och omständigheter skall beaktas vid bedömningen av när förvärvaren erhållit det bestämmande inflytandet.

Fråga uppstår då hur förvärvstidpunkten skall bestämmas när en förvärvstransaktion, t.ex. i ett annat land än förvärvarens, är beroende av ett godkännande av konkurrensmyndigheterna i detta land. Skall man vid en bedömning av den typ som punkt 39 talar om fästa avgörande vikt vid godkännandet av konkurrensmyndigheten, varför något förvärv inte kan anses ha skett förrän då myndigheterna sagt sitt? Eller skall man göra en bedömning av sannolikheten för att godkännande erhålls mot bakgrund av de erfarenheter man gjort vid andra liknande förvärv?

Ett företag som var i denna situation framhöll att både företaget och säljaren var av uppfattningen att konkurrensmyndigheternas beslut var att uppfatta som en formalitet. Förvärvstidpunkten var därför lika med avtalsdatum, dvs. den tidpunkt när ett väsentligt avtal mellan parterna nåtts. I diskussioner med företaget framkom att förvärvarens personal tilläts att ingå i beslutande organ redan vid avtalsdatum. Härav kan man sluta sig till att förvärvaren möjligen var i position att utforma målbolagets finansiella och strategiska strategier redan från denna tidpunkt. Nyheten om förvärvet publicerades dock inte förrän myndigheternas beslut erhållits, med motivet att inte störa relationen med konkurrensmyndigheterna. Detta innebär m.a.o att förvärvaren i någon mening ansåg att förvärvet varit villkorat av godkännandet och således inte bara en formalitet.

I ett annat fall hade förvärvaren någon månad efter årsskiftet 2004/2005 beslutat fullfölja ett förvärv av ett bolag efter det att nästan samtliga aktieägare i målbolaget accepterat ett erbjudande om förvärvet. Målbolaget togs in i koncernredovisningen fr.o.m. den 1 januari 2005 med motivet att det stod klart att erbjudandet skulle accepteras och att arbetet med integrationen påbörjades. Här blir frågan mer komplicerad. Att påbörja ett arbete med en integration är inte nödvändigtvis detsamma som att ha rätt att utforma målbolagets finansiella och strategiska strategier. Oklarheten i förvärvarens redovisning ökar då man konstaterar att de nyemitterade aktier som förvärvaren använde vid förvärvet värderades till börskursen vid beslutstidpunkten någon månad efter årsskiftet. Detta står i strid med IFRS 3, punkt 24 och 27, som anger att börskursen per transaktionsdagen skall gälla. Transaktionsdagen är liktydig med förvärvstidpunkten i en enstaka transaktion. Detta framgår av IFRS 3, bilaga A. I avsaknad av mer detaljerad information är följande frågeställningar relevanta i detta fall. Har värderingen skett vid rätt tidpunkt? Är tidpunkten för intagandet i koncernredovisningen riktig? Om intagandet i koncernredovisningen skett vid rätt tidpunkt, har värdering av likviden i form av aktier skett vid fel tidpunkt?

Ovanstående diskussion pekar på i vart fall två förhållanden. En är att beslutet om förvärvstidpunkt kräver en noggrann prövning av föreliggande omständigheter. En annan är att det inte alltid är lätt att ur årsredovisningen utläsa vilka omständigheter som lett fram till valet av förvärvstidpunkt. Skall företag undvika risken att läsaren missuppfattar vad som skett och varför, bör upplysningarna om hur förvärvstidpunkten fastställt vara tydliga.

Värderingen

Det förvärvade företags identifierbara tillgångar, skulder och eventualitytillgångar som motsvarar relevanta krav för redovisning skall generellt värderas till verkligt värde. Detta anges i IFRS 3, punkt 36. Verkligt värde definieras i bilaga A: "Det värde till vilket en tillgång skulle kunna överlätas eller en skuld regleras, mellan kunniga parter som är oberoende av varandra och har ett intresse av att transaktionen genomförs." Det verkliga värdet enligt definitionen är ett hypotetiskt värde dvs. det värde till vilket hypotetiska köpare och säljare skulle värdera en tillgång eller skuld i en hypotetisk transaktion. Vad som närmare skall förstås med det verkliga värdet, framgår ej. Är det ett "exit price" eller ett "entry price", vilket är frågor som den aktuella debatten om verkligt värde uppehåller

sig vid? I bilaga B till IFRS 3 anges dock hur värderingen till verkligt värde skall ske. Det uttryck som används före uppräkningsen av vad som skall värderas och hur detta skall ske är ”skall förvärvaren behandla följande mått som verkliga värden”. För finansiella instrument som handlas på en aktiv marknad används aktuella marknadsvärden. Handlas inte de finansiella instrumenten på en aktiv marknad, används på visst sätt uppskattade värden. På liknande sätt fastställs värdet för förvärvade immateriella tillgångar. I många fall skall verkliga värden uppskattas med hjälp av nuvärdesberäkningar. Att de i bilagan angivna värdena generellt ses som approximationer för verkligt värde enligt definitionen, torde vara klart.

Det finns företag som anger att verkliga värden har baserats på oberoende värderingar med hänsyn tagen till företagsledningens bedömning av respektive tillgångs karaktär. En sådan skrivning kan ge intryck av att ett avsteg har gjorts från den värderingsansats som framgår av IFRS 3. Många praktiker skulle sannolikt tycka att en sådan ansats, med ett värde som fastställts ur förvärvarens synvinkel, vore mer motiverad. Förvärvaren vet vad han förvärvat och har en god uppfattning om hur de förvärvade nettotillgångarna skall användas. Det kunde ju då tyckas vara rimligt att denna kunskap skulle vara avgörande för hur värderingen skall ske. Kanske borde det vara så. Men det är inte på detta sätt som värdering till verkligt värde skall ske enligt IFRS 3. Perspektivet är i stället den hypotetiska marknadens perspektiv på sätt som framgår ovan.

Upplysningar

IFRS 3 innehåller en lång rad upplysningskrav i punkterna 66-76. Kraven är härledda ur tre syften med upplysningarna. Dessa framgår av punkterna 66, 72 och 74. De syften som anges är i korthet att bedöma karaktären och de finansiella effekterna av förvärvet samt förändringarna i det redovisade värdet av goodwill. Punkt 77, som har karaktären av generalklausul, anger följande. ”Om det visar sig att den information som skall lämnas enligt kraven i denna standard inte motsvarar de syften som återfinns i punkt 66, 72 och 74, skall företaget lämna den ytterligare information som krävs för att motsvara dessa syften.”

Generellt kan sägas att företag i många fall inte lämnat upplysningar motsvarande uppställda krav. Här skall inte i detalj lämnas någon redogörelse för vilka krav som standarden ställer och hur företag i enskilda fall avviker från dessa. Dock skall några skäl som företag angett i diskussioner om avvikelser belysas.

Det är vanligt att företag uppvisar brister avseende upplysningskraven i följande fall.

- Information om förvärvstidpunkt - IFRS 3, punkt 67b.
- Information om anskaffningsvärdet för förvärvet och vad som ingår i det – punkt 67d.
- Beskrivning av de faktorer som bidragit till en kostnad som resulterar i redovisad goodwill – punkt 67h.
- Summan av den förvärvade enhetens resultat efter förvärvstidpunkten som är innefattat i förvärvarens resultat för perioden, såvida detta inte är praktiskt ogenomförbart. I så fall skall detta anges och en förklaring därtill anges – punkt 67i.

Många har också underlåtit att lämna upplysning om den förenade enhetens intäkt och resultat för perioden som om förvärvstidpunkten hade varit början på redovisningsperioden (punkt 70) och om förvärv efter balansdagen (punkt 71). Slutligen skall noteras att påfallande många inte tycks ha noterat det tillägg till IAS 34 som skett och som anger att delårsrapporten skall innehålla de upplysningar som krävs enligt punkterna 66-73 i IFRS 3. De skäl som ofta åberopats när upplysningar inte lämnats är.

- Är ett förbiseende. Ibland gör man tillägget att den utelämnade upplysningen inte innebär en avvikelse från IFRS, eftersom förvärvet och dess konsekvenser på koncernredovisningen inte är väsentlig.
- Upplysningarna har lämnats på annat sätt, t ex. i någon av delårsrapporterna. Detta befriar dock inte företaget från att lämna motsvarande upplysningar i årsredovisningen.
- Meningsfulla upplysningar har inte kunnat lämnas, eftersom den förvärvade enheten snabbt integrerats i koncernen. Denna kommentar lämnas när företaget inte följt kraven enligt punkt 67i. Den innebär emellertid att företaget underlåtit att upplysa om att det varit praktiskt ogenomförbart att lämna upplysningar med angivande av skäl till detta.
- Upplysningarna är inte väsentliga. Det som för läsaren framstår som ofullständiga upplysningar i förhållande till en viss punkt i kraven är således, enligt företaget, tilläggsinformation utöver kraven. I diskussioner med företag framhåller dessa ibland att man med hänsyn till väsentlighetskriteriet enligt IAS 1, punkt 31 (informationskrav enligt en standard behöver inte uppfyllas om informationen inte är väsentlig) gjort en rimlig avvägning och nått en detaljeringsnivå som är användarvänlig.

Anläggningstillgångar som innehas för försäljning och avvecklade verksamheter

Ett område som föranlett ett antal frågor från oss som gått igenom 2005 års årsredovisningar är varför inte IFRS 5, *Anläggningstillgångar som innehas för försäljning och avvecklade verksamheter*, tillämpats trots att det av årsredovisningen framgår att verksamheter och/eller bolag har avyttrats eller att beslut fattats om att avyttra inom en snar framtid.

Även tidigare år har vi ställt oss frågande till varför inte då gällande RR 19, *Verksamheter under avveckling*, tillämpats i större utsträckning. Problemet är att som läsare av årsredovisningen och även som tillämpare av standarden förstå när kriterierna för att tillämpa den är uppfyllda.

Syftet med både den tidigare och nuvarande standarden är att särredovisa verksamheter som inte längre kommer att finnas kvar och därigenom kunna presentera den kvarvarande verksamheten separat för att öka jämförbarheten mellan åren och därmed också analysmöjligheterna.

IFRS 5 anger att en särredovisning skall ske först när verksamheten är avyttrad eller när tillgångarna uppfyller kriterierna för tillgångar till försäljning. Enligt RR 19 räckte det med ett styrelsebeslut och offentliggörande av en detaljerad plan för avvecklingen. I IFRS 5 anges att en avvecklad verksamhet utgörs av en självständig rörelsegren medan RR 19 angav att även en del av en rörelsegren kunde utgöra verksamhet under avveckling.

Anläggningstillgångar som innehas för försäljning

En anläggningstillgång skall klassificeras som att den innehas för försäljning om den inte kommer att återvinnas fortlöpande genom användning i verksamheten. En anläggningstillgång som läggs ned eller utrangeras räknas inte som att den innehas för försäljning. En fråga som uppkommit är om en utdelning av ett dotterbolag omfattas av IFRS 5 och svaret på denna fråga torde vara ja. Denna fråga har förmodligen uppstått på grund av en olycklig översättning av den engelska texten i IFRS 5 som mer talar om att avhända sig något, vilket även kan ske på annat sätt än genom försäljning.

För att uppfylla kriterierna måste tillgången vara tillgänglig för omedelbar försäljning i förevarande skick och vidare måste det vara mycket sannolikt att försäljning kommer att ske. För att det senare kriteriet skall vara uppfyllt krävs att beslut fattats på behörig nivå i företaget och att ett aktivt arbete med att finna en köpare påbörjats. Dessutom skall en försäljning förväntas kunna ske inom ett år.

Under år 2005 och även 2006 har ett flertal avknoppningar av bolag skett. Knappast i något av dessa fall har tillgångar hänförliga till de utdelade bolagen särredovisats i enlighet med IFRS 5 före själva utdelningen. Detta trots att styrelsen offentliggjort sin avsikt att dela ut bolagen och att processen framskridit långt när det gäller exempelvis planerna på att notera det avknoppade bolaget. Skälen till detta har varit att beslut inte fattats på behörig nivå då utdelningsbeslut fattas av bolagsstämman och i en del fall har den omstruktureringskrävs för att möjliggöra utdelningen inte avslutats d.v.s. bolaget har inte kunnat utdelas i förevarande skick.

Tillgångar som klassificerats som att de innehas för försäljning skall värderas till det lägsta av det redovisade värdet och det verkliga värdet efter avdrag för försäljningskostnader och särredovisas i balansräkningen. Även skulder hänförliga till tillgångarna skall särredovisas, dock får ej netto-redovisning av tillgångar och skulder ske. Det kan vara värt att notera att någon justering av jämförelsesiffror inte får ske i balansräkningen. Vidare får inte klassificering ske i enlighet med IFRS 5 om villkoren uppfylls efter balansdagen. Uppfylls villkoren innan de finansiella rapporterna godkänts finns dock vissa upplysningskrav.

Även om tillgångar klassificerats som att de innehas för försäljning är det inte självklart att de klassificeras som avvecklade verksamheter. Om de inte anses som avvecklade verksamheter ingår i så fall resultat från omvärdering av tillgångarna i resultat från kvarvarande verksamhet vilket kan synas märkligt.

Avvecklade verksamheter

IFRS anger att avvecklade verksamheter skall särredovisas i resultaträkningen skilt från kvarvarande verksamhet. De kan antingen redovisas med ett enda belopp i resultaträkningen med upplysningar i not eller i en uppställning direkt i de finansiella rapporterna. Företagen har valt att redovisa på lite olika sätt, men det vanligaste är att redovisa ett enda belopp i resultaträkningen och komplettera med notupplysningar. Av standarden framgår inte tydligt var i resultaträkningen raden för avvecklade verksamheter skall placeras, mer än att den skall vara klart avskild från kvarvarande verksamhet.

Det bör noteras att justering av jämförelseperioden skall ske, vilket är naturligt för att öka läs- och analysvärdet av informationen. Här föreligger dock en viss osäkerhet beträffande år 2004 då standarden anger att den skall tillämpas från år 2005.

För att reglerna om avvecklade verksamheter skall vara tillämpliga krävs för det första att avyttring skett eller att verksamhet klassificerats som att den innehas för försäljning. Dessutom krävs att den utgör en självständig rörelsegren eller en väsentlig verksamhet som bedrivs inom ett geografiskt område och ingår i en samordnad plan för avyttring. Vidare anges att det skall vara fråga om en del av ett företag som består av verksamheter och kassaflöden som är klart avskiljbara såväl rörelse- som rapporteringsmässigt.

Det är mot bakgrund av ovanstående krav som vi ser förhållandevis få tillämpningar av IFRS 5 i detta avseende. Argumenten mot att tillämpa IFRS 5 är oftast att verksamheten inte är en självständig rörelsegren då dess verksamhet är beroende av andra verksamheter, att den inte avskiljts rapporteringsmässigt eller att den visserligen är en verksamhet som bedrivs inom ett särskilt geografiskt område men att omfattningen inte är väsentlig i förhållande till koncernens totala verksamhet.

Här finns delvis motstridiga intressen från företagen beroende på vilken situation bolaget befinner sig i. Om den del som avyttras går med kraftiga förluster finns ett intresse att exkludera resultatet och särredovisa det och omvänt om det går med vinst att inte särredovisa det. Osäkerheten om hur kriterierna skall tolkas och ett motstånd som beror på praktiska svårigheter att ta fram aktuella upplysningar har troligen också påverkat valt sätt att redovisa.

Redovisning av eget kapital

Enligt IAS 1, *Utformning av finansiella rapporter*, skall företag utforma en redogörelse för förändringar i eget kapital. Denna kan ställas upp på två sätt. Det som dominerar i Sverige är en rapport rubricerad *Förändring i eget kapital*. Ett tiotal företag har i stället valt att redovisa vad som kallas för en *Redogörelse över redovisade intäkter och kostnader*. Flertalet av dessa är företag som valt att redovisa aktuariella vinster och förluster direkt mot eget kapital. Företag som valt att redovisa aktuariella vinster och förluster på detta sätt måste nämligen tillämpa den alternativen uppställningsformen för specificeringen av det egna kapitalet.

Bakgrunden till detta är att den brittiska pensionsrekommendationen som gällde före införandet av IAS 19 föreskrev att aktuariella vinster och förluster skulle redovisas direkt mot eget kapital. Förutsättningen var att vinsterna och förlusterna därvid specificerades i en särskild uppställning i direkt anslutning till resultaträkningen, *Statement of Total Recognized Gains and Losses*. Tanken med detta var att tydliggöra att de aktuariella vinsterna och förlusterna är en del av det resultat som påverkar det egna kapitalet. Även om de är av en annan karaktär än de vinster och förluster som ingår i årets resultat enligt resultaträkningen. Det här alternativet var dock inte förenligt med IAS 19. Efter diskussioner kom dock IASB fram till att det var bättre att ändra IAS 19 och tillåta den ”brittiska” metoden än att tvinga de brittiska företagen att tillämpa de periodiseringsregler som annars är huvudalternativet. Företag som väljer att redovisa aktuariella vinster och förluster mot eget kapital måste dock upprätta den rapport som benämns *Redogörelse över redovisade intäkter och kostnader*. Tankegången torde vara välbekant för de läsare som följt diskussionerna inom IASB på en ändrad utformning av resultaträkningen, dvs. det projekt som går under beteckningen ”Financial Statement Presentation” (tidigare Reporting Performance). Det kan tilläggas att när ett företag väljer att redovisa en *Redogörelse över redovisade intäkter och kostnader* får de inte samtidigt redovisa en rapport som visar förändringen i eget kapital. Det har skett i något enstaka fall.

Hur eget kapital skall redovisas i balansräkningen framgår inte i detalj av IAS 1. Akutgruppen publicerade därför i mars 2006 ett uttalande, URA 47, *Redovisning av eget kapital i koncern*. Av uttalandet framgår att det egna kapitalet, hänförligt till majoriteten, bör redovisas uppdelat på aktiekapital, övrigt tillskjutet kapital, reserver och balanserad vinst inklusive årets vinst. I praktiken har den här indelningen kommit att dominera och det är då också naturligt att den återspeglas i rapporten över förändringar i eget kapital. Med undantag för de företag som valt att redovisa aktuariella vinster och förluster mot eget kapital verkar det som om alla företag, i rapporten över förändring i eget kapital, redovisar en kolumnindelning där man skiljer mellan aktiekapital, övrigt tillskjutet kapital osv.

De största skillnaderna som finns i uppställningen av redovisningen av eget kapital gäller posten reserver. Några företag har endast en kolumn där de olika delposterna förklaras av rader i rapporten. Andra företag har valt att ha en kolumn för varje typ av reserv; säkringar, omräkningsdifferenser osv. Några företag har lagt in en rubrik Fritt eget kapital vilket inte är ett definierat begrepp enligt IFRS. Ytterligare några företag saknar rubriken *Övrigt tillskjutet kapital*. Eftersom rimligen alla företag har genomfört emissioner till överkurs kan inte detta vara riktigt. Troligen har dessa företag felaktigt ansett att svenska reservfonder skall redovisas som en del av IAS reserver.

Återköp av egna aktier

I remissbehandlingen av URA 47 ställdes flera frågor om hur återköp av egna aktier borde redovisas. Någon vägledning ges dock inte vare sig i IAS 1 eller URA 47. Det man kan notera är att det vanligaste verkar vara att återköp av egna aktier redovisas som en avdragspost från balanserade vinstmedel i enlighet med tidigare svensk praxis. Andra företag har minskat övrigt tillskjutet kapital och i något fall minskat dels aktiekapital, dels balanserad vinst. I det senare fallet kan förklaringen vara att man satt ner aktiekapitalet. Företag som uttryckligen anger att de dödat aktier minskar också aktiekapitalet. I detta fall ökas balanserad vinst med samma belopp eftersom återköpet tidigare belastat balanserad vinst.

Företag som valt att sälja återköpta aktier verkar oftast ha valt att redovisa den erhållna likviden som en ökning av balanserad vinst. En sådan redovisning har dock knappast stöd i IFRS. En försäljning av återköpta egna aktier leder till en ökning av eget kapital som inte skiljer sig från en ökning till följd av en nyemission. Oavsett om företag säljer återköpta aktier eller genomför en vanlig nyemission handlar det alltså om en ökning av tillskjutet kapital inte av balanserad vinst. Hur återköpet skall redovisas är mer komplicerat eftersom en del av utbetalningen normalt hänförs till intjänade vinstmedel. En möjlighet skulle kunna vara att reducera tillskjutet kapital med det aktiekapital som är hänförligt till de återköpta aktierna ökad med en proportionell andel av övrigt tillskjutet kapital medan återstående del av återköpsbeloppet reducerar balanserad vinst.

Rättvisande bild

I IASBs föreställningsram, punkt 46, anges att föreställningsramen inte direkt behandlar frågan om "true and fair view" eller "present fairly", som väsentligen motsvarar begreppet rättvisande bild. Det anges dock att tillämpningen av gällande standarder och de s.k. kvalitativa egenskaper som föreställningsramen innehåller normalt resulterar i vad som brukar kallas "a true and fair view" eller "present fairly".

I IAS 1 behandlas frågan om hur ett företag skall bete sig om en standard skulle resultera i en missvisande redovisning. IAS 1, punkt 17 anger följande. "I de ytterst sällsynta fall när företagsledningen kommer fram till att det skulle vara så missvisande att tillämpa ett krav i en standard eller en tolkning att det skulle strida mot de finansiella rapporternas syfte såsom det framställs i föreställningsramen, skall företaget avvika från kravet på sätt som anges i punkt 18 när relevant bindande regelverk så kräver, eller i annat fall inte förbjuder, en sådan avvikelser." Upplysningskraven i punkt 18 innebär bl. a. att företagsledningen skall ange anledningen till att gällande standard skulle vara missvisande och för varje redovisad period ange de justeringar som skulle vara nödvändiga för att ge en rättvisande bild.

Det är således en restriktiv syn på avvikelser från gällande standarder som förmedlas av IAS 1. Det är därför inte förvånande att sådana avvikelser med hänvisning till missvisande redovisning sällan sker. Dock finns det undantag. Ett företag har angivit följande då en nedskrivning skett till följd av en kraftig ökning av börskursen mellan avtals- och förvärvstidpunkten. Den redovisades på egen rad inom finansnettot och inte som en del av rörelseresultatet. "Företagsledningen har kommit fram till att de finansiella rapporterna genom detta ger en mer rättvisande bild av företagets finansiella ställning. Att minska rörelseresultatet med en nedskrivning som inte, enligt företagsledningens uppfattning är reell skulle innebära att ingen jämförbarhet skulle uppnås mellan de olika räkenskapsåren". Detta innebär en tillämpning av undantagsmöjligheten enligt IAS 1 som är felaktig. Företaget har inte visat på vilket sätt en tillämpning av gällande standard skulle leda till missvisande redovisning, utan endast svepande hänvisat till "rättvisande bild" och utan argument

hävdad att den nedskrivning som gjorts inte skulle vara ”reell”. Varför nedskrivningen skulle vara mer reell när den redovisats som finansiell post, vilket torde vara företagets linje, framgår inte heller.

Uppskattningar och bedömningar

IAS 1 innehåller två typer av krav på upplysningar om uppskattningar och bedömningar. Enligt IAS 1, punkt 113 skall företagsledningen upplysa om de bedömningar den gjort när den tillämpat de redovisningsprinciper som har den mest betydande effekten på redovisade belopp i de finansiella rapporterna. I punkt 114 lämnas några exempel: företagsledningen gör bedömningar om finansiella tillgångar är investeringar som hålls till förfall och om förhållandena är sådana att ett SPE (ett s.k. specialföretag) skall intas i koncernredovisningen, för att nämna några. Tanken är att upplysningar om sådana bedömningar ger läsaren bättre möjligheter att förstå hur företagets redovisningsprinciper tillämpats. Sådana upplysningar gör det också möjligt att lättare göra jämförelser mellan olika företag.

IAS 1, punkt 116 ff innehåller andra krav på upplysningar, nämligen om de viktigaste antagandena om framtiden och andra viktiga källor till osäkerhet i uppskattningar på balansdagen, som innebär en betydande risk för en väsentlig justering av de redovisade beloppen för tillgångar och skulder under nästkommande räkenskapsår. Det anges att upplysningarna för tillgångar och skulder skall innefatta uppgifter om posternas karaktär och deras redovisade värden på balansdagen. Tanken bakom kravet är att ett företag, hur noggrant det än är, gör uppskattningar under osäkerhet. Den bedömning man kommer fram till i en värderingssituation, som i redovisningen uttrycks i *ett* värde, ger inte upplysningar om den osäkerhet som ligger bakom bedömningen och därför inte någon bra bild av vilken effekt osäkerheten kan få på kommande redovisning. Upplysningar enligt punkt 116 krävs inte för tillgångar och skulder som värderats till verkligt värde baserat på nyligen observerade marknadspriser. Sådana värden anses på ett riktigt sätt spegla det verkliga värdet på balansdagen. Syftet med värdering till verkligt värde är att ange värdet per balansdagen, inte att prognosticera ett framtida värde. Det framgår av punkt 120 att upplysningarna enligt punkt 116 skall presenteras på ett sätt som hjälper användarna av de finansiella rapporterna att förstå de bedömningar som gjorts. Känslighetsanalyser nämns som ett sätt att ge sådan information.

Hur har då företag gjort när man försökt att tillgodose ovan nämnda krav? Några typfall kan anges.

- Upplysningarna lämnas i korthet i redogörelsen för tillämpade redovisningsprinciper och begränsas till ett konstaterande att uppskattningar och bedömningar gjorts och att det faktiska utfallet kan avvika från dessa. Upplysningar på denna beskrivningsnivå tillgodoser inte de krav som ställs i IAS 1.
- Upplysningar lämnas i korthet enligt ovan och kompletteras med ett omnämnande att t.ex. prövning av nedskrivningsbehov kräver vissa uppskattningar. Hänvisning sker till den not där nedskrivningsprövningen beskrivs. Detta kan anses tillgodose kraven på upplysningar förutsatt att alla relevanta områden där uppskattningar och bedömningar gjorts uppfångas i dessa hänvisningar. Så är inte alltid fallet. T.ex. diskuteras mer sällan de uppskattningar och bedömningar som lett fram till de avsättningar som gjorts för tvister.
- Upplysningarna lämnas på ett mer utförligt sätt. Detta kan ha formen av en diskussion under separata rubriker i avsnittet om tillämpade redovisningsprinciper. De områden som diskuteras är ofta nedskrivningsprövning av goodwill och andra anläggningstillgångar, pensionsantaganden, uppskjuten skatt och tvister. Är det något läsaren skulle önska, är det ett större mått av djup i upplysningarna. Det är sålunda inte särskilt stort mervärde i en kommentar av typen: ”Avsättningarna redovisas enligt ledningens bästa bedömning och uppgår vid utgången av 2005 till.” En sådan kommentar tillför inte något utöver vad som

framgår av gällande standard, som kräver en värdering enligt bästa uppskattning (IAS 37, punkt 36).

När företag får frågor om nivån på lämnade upplysningar hänvisar de ibland till att praxis ännu inte utvecklats på detta område och att de avser att utöka upplysningarna till kommande år.

Intäktsredovisning

IFRS har två standarder för intäktsredovisning. IAS 18 behandlar försäljning av varor, utförande av tjänsteuppdrag samt redovisning av ränta, royalty och utdelning. IAS 11 behandlar redovisning av entreprenadavtal. Dessa standarder följer olika principer för intäktsredovisning. IAS 18 anger fem olika villkor som skall vara uppfyllda för att t ex en intäkt vid försäljning av varor skall redovisas. Ett betydelsefullt villkor är att det säljande företaget till köparen överfört de väsentliga risker och förmåner som är förknippade med varornas ägande. IAS 11 å andra sidan anger hur uppdragsinkomster och -utgifter (samt vinst eller förlust) skall redovisas för entreprenadavtal enligt mellan parterna särskilt framförhandlat avtal. Intäkt redovisas enligt färdigställandegraden om utfallet av uppdraget kan beräknas på ett tillförlitligt sätt. I annat fall redovisas intäkt med belopp som motsvarar de uppkomna uppdragsutgifter som sannolikt kommer att ersättas av beställaren. Några specifika krav på överförande av risker och förmåner finns inte enligt IAS 11. Eftersom intäktsredovisningen blir olika beroende på vilken standard som tillämpas, är det viktigt att klargöra vilken standard som gäller.

Bostadsprojekt för försäljning

Ett intressant fall för övervägande om viken standard som skall tillämpas och hur tillämpningen skall ske erbjuder företag inom byggnads- och anläggningsbranschen som uppför bostadsprojekt för försäljning. I årsredovisningar för dessa företag kan man läsa att IAS 11 tillämpas och att intäkter och kostnader redovisas i förhållande till entreprenadernas upparbetningsgrad. Det anges att denna princip även tillämpas för bostadsprojekt för försäljning, men då också med beaktande av osålda bostäder. Detta tydliggörs genom att man anger att resultatet redovisas utifrån upparbetningsgrad för projekten till den del som motsvarar sålda bostäder ingående i projektet. Om t ex upparbetningsgraden uppnått 50 procent och 50 procent av bostäderna är sålda, redovisas 25 procent av beräknade intäkter och kostnader. Vad som inte anges lika tydligt är att det är fråga om två transaktionsled, dels produktion, dels försäljning i och med att den bostadsrättsförening för vilken produktionen sker säljer bostadsrätter.

Det finns flera frågor att fundera över i detta fall. En sådan fråga är vem som är byggföretagets motpart i det avtalsförhållande som krävs för att IAS 11 skall tillämpas. Rimligen är det en bostadsförening. Ett skäl till denna fråga är att det normalt finns en fas då upparbetning pågår innan ett entreprenadförhållande har etablerats. Man skulle då kunna hävda att grunden för att tillämpa IAS 11 saknas; som angivits ovan krävs ett mellan parterna särskilt framförhandlat avtal. Branschföreträdare hävdar dock att det arbete som pågår innan entreprenadförhållandet etablerats normalt är av sådan art att det "organisatoriskt och operativt" ingår som en integrerad del av hela projektet. Så anges det i Sveriges Byggindustriers branschrekommendation, som branschen tillämpar. En annan fråga är om bostadsföreningen är en sådan självständig motpart som förutsätts för ett avtalsförhållande på kommersiella villkor. Ett skäl till denna fråga är att bostadsföreningen tillkommer på byggföretagets initiativ. Byggföretaget har ofta utfästelser gentemot bostadsrättsföreningen, t ex att förvärva bostadsrätter som inte sålts inom viss tid. Även denna aspekt har behandlats i branschrekommendationen. Den sammanfattande slutsatsen är att självständighet föreligger. En konsekvens är att det inte finns skäl att ta in bostadsrättsföreningen i byggföretagets koncernredovisning som ett s.k. specialföretag, SPE. En tredje fråga är varför försäljningsgraden skall påverka den metod som föreskrivs för att tillämpa IAS 11. IAS 11 är en

standard för redovisning av utfallet av ett produktionsförlopp. Produktionsförloppet i detta fall är byggföretagets prestation visavi bostadsrättsföreningen. Hur försäljningen av bostadsrätter sker från bostadsrättsföreningen har, kan man hävda, inte med den saken att göra. Också denna aspekt behandlas i branschrekommendationen. Slutsatsen är att de två leden, produktionen och försäljningen, utgör delar av en och samma prestation. Det kan diskuteras om branschrekommendationen, som anges vara i samklang med IAS 11, har tolkat nämnda standard på ett korrekt sätt. I IAS 11 förs nämligen en diskussion om i vad mån standarden skall tillämpas på enskilda delar av ett entreprenadavtal. Bostadsrättsföreningens försäljning av bostadsrätter är rimligen inte en del av entreprenaduppdraget enligt avtalet. Rekommendationens slutsats att de två leden är delar av en och samma prestation framstår mot denna bakgrund inte som självklar.

Det är därför lätt att komma till slutsatsen att branschrekommendationen och branschpraxis är svårförenliga med gällande standard. Emellertid vore det felaktigt att dra förhastade slutsatser. IFRIC har nämligen uppmärksammat på frågan om intäktsredovisning vad avser fastigheter, där avtal om försäljning träffats innan fastigheterna färdigställts. Med anledning härav har IFRIC preciserat två frågeställningar som skall studeras närmare:

- Skall ett försäljningsavtal som har träffats innan produktionen färdigställts redovisas som entreprenadavtal enligt IAS 11 eller som försäljning av varor enligt IAS 18? Om IAS 11 skall tillämpas, skall i allmänhet successiv intäkts- och resultatavräkning ske? Om IAS 18 skall tillämpas, skall intäkter (och resultat) redovisas endast om de fem villkor som följer av IAS 18 tillgodoses?
- Om IAS 18 skall tillämpas, när är i så fall de villkor för intäktsredovisning som anges i IAS 18 tillgodosedda? Det har påpekats att IAS 18 innehåller riktlinjer i detta avseende i endast begränsad omfattning. Vidare har det framhållits att den bilaga till IAS 18 som behandlar försäljning av fastigheter synes stå i konflikt med standarden.

Det verkar därför vara välbetänkt att avvakta IFRICs tolkning av vilken standard som skall tillämpas, och på vilket sätt. Dessförinnan är det svårt att ha en välgrundad uppfattning i frågan.

Försäljning eller leasing?

Vissa företag i verkstadsbranschen säljer produkter, exempelvis bilar, med ett åtagande att köpa tillbaka produkterna efter en viss period, kanske tre år. Detta sker trots att väsentliga risker och rättigheter initialt inte har överförts till köparen. Att redovisningen utformas på detta sätt framgår vanligen av redogörelsen för tillämpade redovisningsprinciper och därvid under rubriken ”Intäktsredovisning”. Frågan är om dessa transaktioner är försäljningstransaktioner eller ej. Det ligger nära tillhands att uppfatta dem som de beskrivs, dvs. som försäljningstransaktioner. I så fall föreligger ett problem. Om väsentliga risker och förmåner inte överförs till köparen (t ex bilar som säljs med återköpsgaranti), har inte ett av de villkor som krävs för intäktsredovisning enligt IAS 18 tillgodosetts. Intäkt skall i så fall inte redovisas förrän villkoret är uppfyllt. Berörda företag vänder sig mot ett sådant resonemang. De hävdar att en sådan redovisning skulle leda till orimliga konsekvenser. Företaget skulle under nyttjandeperioden ha kvar den ”försålda” tillgången i sin balansräkning, behöva skriva ned dess värde med tillämpning av lägsta värdet princip och först efter periodens utgång intäktsföra försäljningen. Man brukar också peka på att kunden har två alternativ. Antingen köper kunden tillgången eller leasar han den (av ett finansiellt företag som ägs av verkstadsföretaget eller av annat finansiellt företag). Att kunden väljer ett av två alternativ som är ekonomiskt likvärdiga, bör, menar företagen, inte leda till olikheter i redovisningen. Man anser med andra ord att en transaktion som har försäljningsavtalets form (försäljning med återköp) i detta fall har leasingavtalets innebörd (rätt att använda en tillgång i utbyte mot betalningar). Man bortser då från avtalets form och från skillnader i risk. I ett leasingavtal har företaget en viss kreditrisk, dock med säkerhet i den sålda tillgången. Man tycker sig ha stöd för sin syn i IFRIC 4, som anger att ett

företag kan ingå ett avtal som inte har leasingavtalets rättsliga form, men dess innebörd (överlåtelse av rätten att använda en tillgång).

Det som företagen hävdar kan kritiseras. Det är inte självklart att en försäljningstransaktion och ett leasingavtal har samma ekonomiska innebörd (se ovan beträffande skillnader i kreditrisk). Företagens hållning kan därför sägas innebära att driva frågan om betydelsen av samma ekonomiska innebörd för långt. Det är vidare förvirrande att som försäljning beskriva en transaktion vars ekonomiska innebörd anses vara leasingavtalets. IAS 18 behandlar inte intäkter till följd av leasingavtal (IAS 18, punkt 6). Ändå är det diskuterade fallet ett intressant exempel på hur resonemang med stöd av goda argument kan föras med utgångspunkt i en principbaserad syn på gällande standarder med tillämpning av ”substance over form”. Många företag i verkstadsindustrin tycks ha tolkat gällande standarder så att detta fall är ett leasingavtal enligt IAS 17. Till bilden hör också att man enligt US GAAP (EITF 95-1) kommit till slutsatsen att det är fråga om en transaktion som skall redovisas som en operationell lease. Det finns således mer än en syn på hur transaktionen ovan skall redovisas. Under alla förhållanden är det väsentligt att upplysningar utformas på sådant sätt att det klart framgår på vilken grund redovisningen anses stå i överensstämmelse med gällande standarder.

Pensioner

IAS 19, Ersättningar till anställda, är en ”gammal” standard så till vida att den har gällt för svenska företag sedan den 1 januari 2004, då under beteckningen RR 29. En skillnad finns dock när det gäller redovisning av pensioner. För 2005 är det nämligen möjligt att redovisa aktuariella vinster och förluster direkt mot eget kapital.

I samband med genomgången av årsredovisningar har vi noterat ett antal brister. Några av dessa redovisas här i den ordning som de tas upp i standarden.

Redovisningsprincip för aktuariella vinster och förluster - punkt 120 A a)

Enligt punkt 92ff kan ett företag välja en av tre olika principer för redovisning av aktuariella vinster och förluster, nämligen att

1. fördela de vinster och förluster som överstiger ett visst grundbelopp över de anställdas återstående tjänstgöringsperiod,
2. tillämpa en princip som leder till en snabbare redovisning av vinster och förluster i resultatet, t.ex. redovisa hela beloppet i periodens resultat samt
3. redovisa hela beloppet i eget kapital (nytt för 2005).

Vilken princip företaget tillämpar framgår normalt av den inledande redogörelsen för redovisningsprinciper. Vanligast är den först nämnda ovan men det finns också enstaka exempel på företag som valt att redovisa samtliga vinster och förluster direkt i resultatet. Enligt en sammanställning av Peter Malmqvist som gått igenom samtliga delårsrapporter är det ett knappt 10-tal företag som valt det tredje alternativet, däribland SCA, Securitas och Skanska. Det kan också nämnas att Ericsson gått över till denna princip under 2006.

De aktuariella vinsterna och förlusterna kan vara betydande. Att det finns tre alternativ att redovisa dem på är därför olyckligt. Det är också IASB medvetet om och diskussionerna har redan inletts på att ändra IAS 19. Ett av de alternativ som diskuteras är att aktuariella vinster och förluster skall redovisas i resultaträkningen som en del av ”other comprehensive income” i den period de uppkommer. Sådana vinster skulle alltså inte påverka nettovinsten utan redovisas som en

tilläggspost direkt efter på samma sätt som exempelvis differenser vid omräkning av utländska dotterföretag. Det är dock knappast sannolikt att en sådan ändring kommer till stånd före 2010.

Aktuariella vinster och förluster ger i likhet med övriga pensionskostnader upphov till särskild löneskatt. Akutgruppen gav i december 2005 ut ett utkast till uttalande i vilket angavs att även om företag redovisar aktuariella vinster och förluster direkt mot eget kapital skall den särskilda löneskatten redovisas över resultaträkningen. Flertalet remissinstanser ifrågasatte Akutgruppens bedömning och utkastet drogs därför tillbaka samtidigt som en förfrågan riktades till IFRIC (det organ inom IASB som tolkar IFRS) huruvida de vill göra ett tolkningsuttalande.

Någon genomgång av hur de noterade företagen redovisat löneskatten på de aktuariella vinsterna och förlusterna har inte gjorts. Det skulle dock inte förvåna om flertalet redovisat som t ex SCA anger, nämligen att "löneskatten redovisas som en kostnad i resultaträkningen utom vad gäller aktuariella vinster och förluster där löneskatten, liksom de aktuariella vinsterna och förlusterna, redovisas direkt mot eget kapital".

En allmän beskrivning av typ av plan - punkt 120 A b)

Standarden kräver inte att upplysningar skall lämnas för varje enskild förmånsbestämd plan utan tillåter att man slår ihop planer med likartade villkor. Exempel på hur planer kan grupperas finns i punkt 122. Där nämns gruppering efter geografisk belägenhet, inhemsk/utländsk samt gruppering som utgår från skillnader i villkor. Ytterligare en tänkbar skillnad är mellan planer som tryggar pensioner och sådana som tryggar sjukvårdskostnader samt mellan planer som är fonderade och ofonderade. Uppdelningen mellan fonderat och ofonderat är för övrigt ett krav enligt 120 A d). Mot bakgrund av att många amerikanska planer är åtminstone delvis ofonderade skulle man vänta sig att fler företag med amerikanska dotterföretag lämnade sådan information.

Generellt gäller att företagens beskrivning av sina olika planer är dålig. Två av de företag som ger mycket bra informationen är Volvo och Gambro. Båda företagen redovisar avsättningar och förvaltningstillgångar uppdelade på olika länder, exempelvis Sverige, USA, Frankrike och Storbritannien. För USA görs dessutom en uppdelning mellan pensioner och sjukvårdsförmåner. För vart ett av länderna anges vilka aktuariella antaganden som beräkningarna utgår från. Ett företag som i stället valt att göra en uppdelning mellan fonderade och ofonderade planer är SKF.

Sammansättning av förvaltningstillgångar och hur fastställs den förväntade avkastningen samt faktisk avkastning på förvaltningstillgångar – 120 A j) l) och m)

Enligt punkt j) skall företag ange hur förvaltningstillgångarna fördelar sig på t ex aktier, fastigheter och skuldinstrument. Den här uppgiften är viktig därför att den har stor betydelse för vilken risknivå företaget valt. Den är också avgörande för att man skall kunna bedöma rimligheten i den förväntade avkastningen som direkt påverkar den redovisade pensionskostnaden. Trots detta är det ganska vanligt att de här uppgifterna saknas. Även när det gäller faktisk avkastning på förvaltningstillgångar saknas uppgift i flera fall.

Viktigare aktuariella antaganden – 120 A n)

Denna punkt kräver upplysning om vilka antaganden som företaget gjort när det gäller diskonteringsränta, förväntad avkastning på placeringstillgångar, förväntad löneökningstakt fram till pensionstillfället samt förväntade ökning av sjukvårdskostnader. Det senare gäller framför allt i USA. Ytterligare väsentliga antaganden skall anges när det behövs för att förstå hur pensionskulden beräknats.

En sammanställning av aktuariella antaganden har gjorts för några av de företag som ingår i arbetsgruppens genomgång med viss övervikt för större företag. Av dessa saknar en dryg fjärdedel

en not rörande pensioner. Förklaringen torde vara att deras åtaganden är försäkrade genom Alecta eller motsvarande.

Majoriteten av de övriga företagen anger värden på de olika parametrarna i form av punkttestimat. Oftast sägs detta estimat utgöras av ett vägt genomsnitt. Man skulle vänta sig att de företag som har tunga verksamheter i utlandet skulle ange ett intervall. Det är dock endast ett företag som redovisar ett intervall utöver de fyra företag som redovisar sina aktuariella antaganden särredovisat på olika geografiska områden. Med reservation för att urvalet är litet verkar det som om skillnaderna mellan Sverige och genomsnittet för övriga EU-länder är litet, kanske en halv procentenhet. USA ligger ett par procentenheter högre vilket är väntat mot bakgrund av att deras ränta ligger drygt 2 procentenheter över den svenska. Storbritannien ligger mellan Sverige och USA.

De antaganden som företagen gör skall vara företagsspecifika med undantag för diskonteringsräntan. Denna utgörs av marknadsräntan per balansdagen på förstklassiga industriobligationer och med en löptid motsvarande pensionsåtagandena. När det saknas en marknad för industriobligationer, som fallet är i Sverige, skall man i stället utgå från statsobligationer.

Typvärdet för de 19 företag som lämnat uppgift ligger nära 4 procent. Som nämnts är detta ett genomsnitt där Sverige torde ligga något lägre och utlandet högre. Räntan på tioåriga svenska statsobligationer uppgick vid utgången av 2005 sålunda till ca 3,7 procent. Två företag har specifikt angett att de räknat med en väsentligt högre diskonteringsfaktor för sina svenska pensionsåtaganden, nämligen SAS och Volvo. Även Hakon, vars verksamhet huvudsakligen ligger i Sverige anger 5 procent. I sin årsredovisning hänvisar SAS till företagsobligationer med löptider motsvarande vad som gäller för pensionsåtagandena dock utan precisering. Skillnaden mot 3,7 procent kan tyckas liten men torde ändå ha stor betydelse för pensionsskuldens storlek. Hur stor framgång inte? Företag skall visserligen kommentera de viktigaste källorna till osäkerhet och uppmuntras att ange de redovisade värdenas känslighet för ändringar av förutsättningar. Det är dock ovanligt att en sådan känslighetsanalys lämnas för aktuariella antaganden.

Den förväntade avkastningen varierar av naturliga skäl mer än diskonteringsfaktorn. Den högsta siffran är 8,9 procent för tillgångar i USA. Flertalet företag anger dock en siffra mellan 4 och 6 procent vilket kan synas lågt. Det här återspeglar antagligen att företag investerat i en relativt hög andel räntebärande värdepapper för att hålla nere riskerna. Avsaknaden av information om placeringstillgångarnas sammansättning gör dock detta till en gissning. Beträffande löneökningarna verkar det råda en enighet om att den ligger nära 3 procent per år i framtiden.

Flera företag kommenterar också övriga aktuariella antaganden. Vanligast är uppgiften om förväntad inflation, som ligger kring 2 procent vilket är konsistent med löneökningsantagandet. Några företag har också kommenterat personalomsättningen. Hur det antagandet påverkar framtida pensionskostnader förklaras dock inte men kan ha med den återstående anställningstiden att göra; en variabel som påverkar den period över vilken aktuariella vinster och förluster får fördelas.

Alecta - punkt 123

Enligt punkt 123 skall företag lämna upplysningar om förmånsbestämda planer vilka i avsaknad av information redovisas som avgiftsbestämda. Det vanligaste exemplet i Sverige på en sådan plan är Alecta. I Akutgruppens uttalande, URA 45, Pensionsplaner som omfattar flera arbetsgivare, finns ett avsnitt som behandlar upplysningar. Tre upplysningar som nämns är

- att planen är förmånsbestämd och att det inte föreligger tillräckligt med information för att kunna redovisa den som en förmånsbestämd plan,
- storleken av årets kostnader för planen samt
- planens överskott, hur det beräknats samt eventuella konsekvenser för företaget.

Alla eller i vart fall nästan alla, företag har kommenterat den första och andra punkten. När det gäller den tredje har dock flertalet missat vad standarden kräver. Vanligen nöjer man sig med att ange storleken på överskottet. Vilka konsekvenser det har kommenteras dock ej.

Redovisning av optioner, konvertibler och resultat per aktie

Redovisning av optioner

Ganska många av de företag som noterats på Stockholmsbörsen har gett ut optioner. För dessa företag gäller att de måste beakta de krav som ställs i tre olika standarder. Den viktigaste är naturligtvis IFRS 2, Aktierelaterade betalningar. IFRS 2 är tillämplig på vad som ofta benämns personaloptioner, alltså optioner som vanligen ges ut till anställda utan kontant ersättning och där standarden anger hur värdet på optionerna skall beräknas och redovisas. Det som gruppen noterat är att företaget verkar ha tillämpat IFRS 2 på ett i huvudsak korrekt sätt.

Optioner, oavsett om det handlar om personaloptioner eller teckningsoptioner som de anställda betalt en marknadsmässig ersättning för, utgör potentiella aktier och skall därför beaktas vid beräkning av resultat per aktie där IAS 33 anger hur beräkningen skall göras. Slutligen kan IAS 39, Finansiella instrument, vara tillämplig, nämligen om företaget genomfört någon form av säkring av sitt optionsåtagande. I motsats till vad som gäller IFRS 2 finns flera problem när det gäller efterlevnaden av IAS 33 och 39.

Personaloptioner

Ett företag som ger en bra beskrivning av de villkor som måste uppfyllas för att de optioner som emitterats skall kunna utnyttjas av de anställda är Gambro. Förutom att den anställde måste kvarstå i tjänst under tre år krävs att företaget uppnår ett visst resultat. Enligt IFRS 2 skall båda typerna av villkor beaktas när värdet av optionerna fastställs. Företaget skall alltså göra en prognos dels på antalet anställda som kan förväntas sluta under treårsperioden, dels av sannolikheten för att resultatmålen uppnås. Uppgifter om sådana justeringar är ovanliga men Gambro skriver att de antagit att samtliga anställda kommer att kvarstå i tjänst och att resultatmålet kommer att uppnås. Om det senare visar sig att de här antagandena är felaktiga görs en justering under intjänandeperioden. Skulle det till exempel visa sig att resultatmålet inte uppnås återförs hela den kostnad för programmet som redovisades initialt.

Enligt punkt 50 i IFRS 2 skall företag lämna upplysningar som gör det möjligt för läsaren att förstå utformningen av optionsprogram. Detta krav uppfylls normalt av de företag som emitterat optioner. Punkt 46 i IFRS 2 kräver vidare att företag lämnar sådana upplysningar att läsarna förstår hur värdet på de optioner som emitterats fastställts och därmed effekten på företagets resultat. Det skall alltså bland annat framgå hur företaget beaktat de villkor som måste vara uppfyllda för att tilldelning skall ske. Dessutom skall uppgifter lämnas om vilken optionsvärderingsmodell som använts och värdena på de ingående variablerna i modellen, t.ex. volatilitet och räntesats. Sådana upplysningar saknas dock i flera årsredovisningar.

Ett exempel på ett företag som beskriver sitt optionsprogram på ett oklart sätt emitterade personaloptioner 2003. Av redovisningen för 2005 framgår att kostnaden enligt IFRS 2 uppgick till 28 Mkr varav 1 Mkr återstod vid ingången av 2005. Utöver detta belopp har resultatet för 2005 belastats med en avsättning för sociala avgifter på 29 Mkr. Att det senare beloppet blir så mycket högre kan förstås av de läsare som inser att de sociala avgifterna beräknas med utgångspunkt från optionernas verkliga värde på balansdagen och inte när optionerna ställdes ut.

Det som kan förvirra läsaren är dock att företaget också talar om en annan kostnad, nämligen skillnaden mellan lösenpriset och aktiekursen för dels de optioner som lösts in under året, dels de som fortfarande är utestående vid årsskiftet. Beloppen uppgår till 28 respektive 96 Mkr varav den ”realiserade” delen, 28 Mkr, belastat det egna kapitalet.

Det som är ägnat att förvirra är att en reglering av utestående optioner med egna aktier inte ger upphov till en kostnad. Oavsett om företaget använder tidigare återköpta aktier eller gör en nyemission utgörs likviden av det som företaget erhåller. Det handlar alltså inte om att företaget skall redovisa emissionslikviden till börskurs och sen mellanskillnaden mot vad som faktiskt erhålls som kostnad. Det som företaget beskriver som en kostnad, dvs. skillnaden mellan börskurs och lösenpris är ju i stället det som mäts genom utspädningseffekten. Att både redovisa en utspädningseffekt och samtidigt en så kallad kostnad innebär följaktligen en dubbelräkning.

Säkringstransaktioner

Inte alla företag använder begreppet säkring i samband med beskrivningen av optionsprogrammet. Ett av de undersökta företagen redogör dock för åtgärder som kan sägas ha den innebörden. Det sägs sålunda att optionerna skall regleras med tidigare återköpta aktier. Varför företaget anser detta viktigt att ange är oklart. Det ligger ju i optionernas natur att de skall regleras med egna aktier och det spelar då ingen roll om det sker genom ”nya” eller ”begagnade” aktier. Vidare sägs att företaget avser att sälja ytterligare aktier för att täcka sociala avgifter. Det framgår inte heller varför detta är viktigt att kommentera. Ingen tror väl att något av våra större noterade företag skulle drabbas av likviditetsproblem på grund av betalning av sociala avgifter på några tiotal miljoner kronor.

En vanlig form av säkring av personaloptionsprogram uppnås genom så kallade aktieswapavtal. Beskrivningen av dessa är ofta svårtolkad. Ett företag beskriver det som att avtalet utgörs av ett kontrakt att verkställa längre fram där parternas prestationer är likvärdiga varför avtalet inte behöver redovisas. Företaget i fråga anser alltså att punkt 1 i IAS 37 är tillämplig. Den uppfattningen delas inte av arbetsgruppen. Ett aktieswapavtal är normalt ett finansiellt instrument och skall, om avtalet regleras med kontanter, redovisas som ett sådant. Det tycks också vara så som avtalet i det aktuella företaget redovisas. I den not som beskriver de finansiella instrumenten ingår nämligen swapavtal med tillägget att värdeförändringar redovisas som en finansiell post. Vidare sägs på annat ställe att swapavtalet gett upphov till en intäkt under 2005 på 24 som minskat företagets kostnader för optionerna.

De betalningar som säkras genom aktieswapavtalen utgörs i många fall av de sociala avgifter som optionsprogrammet ger upphov till. I årsredovisningen skriver ett företag att ”säkringstransaktionen kommer att resultatföras i takt med att optionerna utnyttjas och därmed sociala avgifter uppkommer”. Skrivningen skulle kunna tolkas som att företaget anser att förutsättningarna för att redovisa en så kallad kassaflödessäkring är uppfyllda. Så är dock inte fallet. Värdeförändringen på swapavtalet har sålunda inte redovisats mot eget kapital på det sätt som IAS 39 föreskriver.

Ett företag skriver följande i årsredovisningen. ”För att begränsa utspädningen, säkerställa att aktier kan tillhandahållas vid påkallande av lösen samt för att minimera likviditetseffekten av sociala kostnader vid en kursuppgång, har sedan tidigare avtal träffats med extern part om tillhandahållande av företagets aktier vid eventuellt påkallande av lösen, så kallad aktieswap. Förändringar i aktiekursen påverkar värdet av aktieswapen och resultatet redovisas mot personalkostnader i resultaträkningen. För 2005 har aktieswapen påverkat personalkostnaderna positivt med 35 Mkr”. Vidare framgår att den kostnad för optionsprogrammet som redovisats samma år uppgår till -7 Mkr. Det man först noterar är att värdeförändringen på avtalet redovisas som en personalkostnad. En sådan redovisning förutsätter även i detta fall att swapavtalet klassificeras som en

kassaflödessäkring. Det är emellertid inte så avtalet redovisats. I stället har det redovisats som ett fristående finansiellt instrument varför värdeförändringen borde ha redovisats som en finansiell post.

Det här företaget anger att ett syfte med avtalet är att begränsa utspädning. Vad som företaget avser med utspädning framkommer i en liten fotnot. ”Med teoretisk utspädning avses maximalt antal aktier som skulle kunna komma att ges ut om man beslutat tillhandahålla aktier vid påkallande av lösen genom nyemission av aktier. För att bland annat begränsa sådan utspädning har dock säkring genom så kallad aktieswap upprättats varför sådan utspädning ej kommer att ske”.

Det som de flesta läsare torde vara medvetna om är att företag som emitterat optioner är skyldiga att beräkna en utspädningseffekt. Effekten beräknas härvid som skillnad mellan aktuell börskurs och vad den anställde betalt för optionen (inklusive lösenpris), dvs. en helt annan definition på utspädning än den ”teoretiska” som företaget hänvisar till. Att införa en definition av ”teoretisk utspädning” som handlar om det antal aktier som optionerna kan omvandlas till blir konstigt. Man kan också notera att företaget i fråga emitterat ett betydligt större antal nya aktier i samband med ett företagsförvärv utan att nämna att de ger upphov till en ”teoretisk utspädning”. Begreppet verkar feltänkt. Det sker ingen utspädning för att antalet ökar givet att de nytillkomna ägarna betalar fullt pris för sina aktier. Och det har faktiskt de anställda gjort, dels i form av lösenpriset, dels i form av ett avstående av kontantlön.

Huruvida de aktieswapavtal som företagen ingått skall redovisas som finansiella instrument eller som återköp av egna aktier framgår inte alltid av årsredovisningen. Förutsättningen för att de skall redovisas som finansiella instrument är att regleringen skall ske med kontanter. Eftersom optionerna i företaget med ”teoretisk utspädning” är kontantreglerade är den förutsättningen sannolikt uppfylld. Då kan man å andra sidan tycka att det saknas anledning att tala om utspädning på det sätt som företaget gjort. Är det emellertid så att den part som avtalet ingåtts med har åtagit sig att leverera aktier skall detta redovisas på samma sätt som om företaget gjort ett återköp i eget namn. Det framgår av punkt 23 i IAS 32 enligt vilken avtal som skall regleras med företagets egna aktier utgör ett egetkapitalinstrument.

Utspädningseffekter av konvertibler

När det gäller konvertibler är beräkningen av utspädningseffekten oftast enkel vilket inte hindrar att den information företagen lämnar många gånger ger upphov till frågor. Nedan kommenteras några exempel.

I anslutning till uppgiften om resultat per aktie efter utspädning anger ett företag att hänsyn tagits till ”räntekostnad och skatt hänförlig till konvertibelt lån”. Det finns ingen not som förklarar själva uträkningen. Det man kan utgå ifrån är dock att företaget ökat det redovisade resultatet med en räntekostnad efter avdrag för 28 procent skatt och dividerat med antalet aktier ökat med det antal som konvertibelägarna har rätt att byta till sig.

Ett frågetecken gäller emellertid räntekostnaden. I förvaltningsberättelsen sägs det konvertibla lånet löpa med 2 procents ränta. Samma procentsats anges i noten till konverteringslånet. Den verkliga räntan är dock 3,5 procent vilket framgår av redovisningsprinciperna. Där sägs nämligen att företaget gjort en särredovisning av konverteringsrättens värde varvid lånets betalningar diskonterats med 3,5 procent. Det man som läsare har anledning att utgå ifrån är att det är den senare, högre siffran, dvs. den uppskattade marknadsräntan för ett lån med motsvarande risker, som använts vid beräkningen av resultat per aktie. Utan en ordentlig not som förklarar beräkningen kan man dock inte vara säker. En sådan not krävs enligt IAS 33 punkt 70a) och b). Företag skall sålunda ange de belopp som använts i såväl täljare som nämnare.

Ett annat av de undersökta företagen lämnar heller inte den information som krävs enligt punkt 70. Det sägs inte ens att den utspädningseffekt som redovisats i anslutning till resultaträkningen är hänförlig till konvertibler. Eftersom det inte verkar finnas andra potentiella aktier måste dock så vara fallet. Notan till konvertibellånet anger att lånet löper med en ränta på 5,25 procent. Det är också den ränta som använts vid beräkningen av utspädningseffekten. I motsats till det första företaget har alltså detta företag valt att inte göra en separat värdering av konverteringsrätten, något som står i strid med vad som krävs enligt IAS 32, punkt 29. Motiveringen är att beloppet inte är väsentligt. Det är ett argument som är svårt att acceptera, i vart fall så länge som företaget inte talar om hur stort beloppet är så att läsaren kan bilda sig en uppfattning huruvida det är väsentligt eller ej.

Ett tredje företag anger i resultaträkningen att konvertibellånet inte ger upphov till någon utspädning. Anledningen är att resultatet är negativt och att återläggningen av konvertibelräntan därför skulle medföra ett bättre resultat per aktie efter utspädning, något som inte är förenligt med IAS 33. Det som kan synas märkligt är att det torde vara nästan säkert att i vart fall en stor del av konvertiblerna kommer att konverteras. Den konverteringskurs som redovisas är nämligen endast 10 öre jämfört med en börskurs som ligger över kronan.

Det här företaget har i likhet med det först nämnda gjort en värdering av konverteringsrätten. Vilken marknadsränta det utgått ifrån framgår dock ej vilket gör att den läsare som vill beräkna ett resultat per aktie efter utspädning inte har ett tillräckligt underlag. Marknadsräntan måste dock vara högre än kupongräntan vilken uppgår till 6 procent för ett lån och 6,5 procent för ett annat.

Ett fjärde företag anger i sina redovisningsprinciper att. ”Skuldens verkliga värde beräknas genom att de framtida betalningsflödena diskonteras med den aktuella marknadsräntan för en liknande skuld vid emissionstidpunkten, utan rätt till konvertering. Värdet på egetkapitalinstrumentet beräknas som skillnaden mellan emissionslikviden då det konvertibla skuldebrevet gavs ut och det verkliga värdet av den finansiella skulden vid emissionstidpunkten. Transaktionskostnader i samband med emission av ett sammansatt finansiellt instrument skall fördelas på skulddelen och egetkapitaldelen i proportion till delarnas verkliga värden”. Vidare sägs i en not att ”Det konvertibla förlagslånet som nominellt uppgick till 141 121 TSEK per den 31 december 2005 löper med en nominell fast ränta om 2 procent. Den redovisade skulden är beräknad utifrån en diskonteringsränta på 12 procent”.

Det är intressant att jämföra de fyra företagens val av marknadsräntor med varandra. Ett företag uppger alltså 3,5 procent, ett annat uppskattningsvis 6 procent, det tredje kanske 7 procent och slutligen det fjärde, 12 procent. Det illustrerar svårigheterna att bedöma om standarden tillämpats på ett korrekt sätt. Det företag som räknat med 7 procent är ett förlustföretag som rimligen har sämre kreditvärdighet än de övriga. Det mest lönsamma företaget är det som räknat med 12 procent. Önskvärt vore att företagen inte bara klart anger vilken marknadsränta som använts utan också förklarar hur man kommit fram till det val som gjorts.

Resultat per aktie

Den version av IAS 33, Resultat per aktie, som skall tillämpas för 2005 skiljer sig på några punkter från Redovisningsrådets rekommendation RR 18. Den största skillnaden gäller beräkningen av resultat per aktie efter utspädning. Som framgår av punkt 47 A skall företag som emitterat personaloptioner vilka omfattas av IFRS 2 inkludera den beräknade lönekostnaden i det pris som den anställda betalar för sina aktier. Det betyder att utspädningseffekten minskar.

Av punkt 70 i IAS 33 framgår att företag skall lämna sådana upplysningar att det går att förstå hur företaget kommit fram till den redovisade uppgiften om resultat per aktie efter utspädning. Eftersom beräkningen bland annat kräver att man känner till den genomsnittliga aktiekursen under perioden, en uppgift som normalt inte finns tillgänglig, går inte beräkningen att förstå om inte företaget

redovisar hur de gått tillväga. Kravet på information gäller också huruvida företaget beaktat den kostnad den anställde erlagt i form av avstående av kontantlön. Inget av de ovan nämnda företagen lämnar sådan information.

Som framgått ovan har ett av företagen ingått ett aktieswapavtal där en tredje part åtagit sig att leverera de aktier som krävs i samband med lösen av optionerna. Enligt företagets uppfattning innebär detta att någon utspädning inte sker. Därför har optionerna inte beaktats vid beräkningen av resultat per aktie. Enligt arbetsgruppens uppfattning står detta i strid med IAS 33. Om swapavtalet innebär att avtalspartnern skall leverera aktier har detta samma effekt som om företaget återköpt egna aktier och använt dessa för reglering av optionerna. Och ett sådant återköp ger upphov till utspädning. Ytterligare ett av de företag som emitterat optioner redovisar ingen utspädningseffekt från utställda optioner ”eftersom nuvärdet av teckningskursen överstiger verkligt värde på aktierna”.

Företaget utgår härvid från Redovisningsrådets rekommendation RR 18 enligt vilken utspädningseffekten skulle beräknas med utgångspunkt från ett diskonterat värde på lösenpriset. IAS 33 däremot, kräver ingen diskontering. Även om Finansanalytikerna fortsatt stöder definitionen i RR 18 är det dock olämpligt att använda den eftersom jämförbarheten med övriga företag försvåras. En förutsättning är att övriga företag följer den reviderade versionen av IAS 33. Bristen på information om hur beräkningen gjorts gör dock att den förutsättningen inte är självklar.

Nedskrivningar

Den version av IAS 36 som tillämpades av de företag som varit föremål för vår genomgång är omarbetad i vissa avseenden jämfört med den version som Redovisningsrådets rekommendation RR 17 bygger på. Den omarbetade standarden är en direkt konsekvens av den nya standard avseende rörelseförvärv som IFRS 3 innebar tillsammans med nya regler avseende hantering av goodwill i samband med förvärv. De huvudsakliga skillnaderna avser dels skyldigheten att minst årligen testa nedskrivningsbehov på immateriella tillgångar med en nyttjandeperiod som är obestämbar och dels att göra motsvarande test för goodwill som uppstått i samband med förvärv av en rörelse. Dessa nyheter har vållat mycket merarbete för företagen när det gäller att etablera modeller och rutiner för nedskrivningsprövningen. Den nya standarden som tillämpades för 2005 innebär också att företagen möts av krav att lämna upplysningar i väsentligt större omfattning än tidigare. Kravet på avskrivningar har tagits bort, vilket av många företag upplevs som positivt eftersom avskrivningar inte anses ge meningsfull information. Samtidigt har en nedskrivningsmodell införts som, för att fungera på ett effektivt sätt, kräver mer upplysningar om hur dessa tillgångar motiverar sin plats i balansräkningen.

Kassagenererande enheter

En nyckelfråga vid nedskrivningsprövning är på vilken nivå som denna prövning skall göras. IAS 36 punkt 66 anger att om det finns indikationer på att en tillgång har minskat i värde skall återvinningsvärdet fastställas för tillgången. Om det inte går att fastställa återvinningsvärdet för tillgången, skall företaget beräkna återvinningsvärdet för den kassagenererande enhet till vilken tillgången hör. Definitionen av kassagenererande enhet i IAS 36 klargör att det är den minsta grupp av tillgångar som vid användning i verksamheten (således inte som ett resultat av försäljning av tillgången) genererar inbetalningar som i allt väsentligt är oberoende av andra tillgångar eller grupper av tillgångar. Av IAS 36, punkt 80 framgår vidare att vid prövning av nedskrivningsbehov skall goodwill som förvärvats i ett rörelseförvärv fördelas på var och en av förvärvarens kassagenererande enheter, eller grupper av kassagenererande enheter, som förväntas bli gynnade av t.ex. synergier i förvärvet. Detta gäller oavsett om tillgångar som kommer från förvärvet allokateras till dessa enheter eller inte. Vidare framgår att den nivå på vilken goodwill testas i företaget skall vara den lägsta nivå i företaget på vilken goodwill i fråga övervakas i den interna styrningen. Den får

inte heller vara större än ett segment baserat på antingen företagets primära eller sekundära indelningsgrund.

Vid vår genomgång har vi uppmärksammat att goodwill inte sällan testas på en nivå i företaget som motsvarar det som IAS 36, punkt 80 maximalt accepterar, dvs. segmentsnivå. Ett av de större globala företagen i undersökningen presenterar i sin segmentsinformation enligt IAS 14 endast ett fåtal segment, där det största segmentet motsvarar mer än 90 procent av såväl omsättningen som resultatet för koncernen. Av informationsavsnittet om hur goodwill testats för eventuell nedskrivningsbehov framgår att företaget definierat kassagenererande enheter på ett sätt som innebär att all goodwill har testats på segmentsnivå. All goodwill anses i detta företag hänförlig till det största segmentet. Noterbart är att företaget är organiserat i ett antal så kallade affärsenheter och också klargör att man har ett flertal produktlinjer inom det stora segmentet. Vad en sådan analys leder till är att ett företag som i allt väsentligt består av en kassagenererande enhet, enligt upplysningskraven i IAS 36, punkt 134 avseende redogörelser av väsentliga antaganden, skall lämna omfattande information om de antaganden man gör avseende förväntade framtida kassaflöden för i stort sett hela företaget. Det är viktig information, men i detta specifika fall har man dock valt att inte lämna denna information på ett tydligt sätt.

I ett annat fall har goodwill fördelats på grupper av kassagenererande enheter där dessa vid presentation visar sig vara en blandning av rörelsegränar och geografiska områden. IAS 36 tillåter att man testar och presenterar kassagenererande enheter grupperade. I det fall som här refereras till saknas dock en tydlig förklaring till hur denna aggregering genomförts för att komma till denna struktur av kassagenererande enheter, dvs. en blandning av geografiska områden och rörelsegränar.

Det finns bland de undersökta företagen många exempel på fördelning av goodwillvärden på olika typer av grupper av kassagenererande enheter. I ett flertal fall har man presenterat informationen på rörelsegränsvå, och det kan nog ifrågasättas om det är den nivå som standarden hänvisar till. Upplysningskraven i IAS 36 punkt 134 anger tydligt att informationen skall presenteras för varje kassagenererande enhet för vilken det redovisade värdet är betydande i jämförelse med företagets totala värde för goodwill. I många fall skulle det underlätta för läsaren om en tydligare beskrivning lämnas över hur man har kommit fram till den fördelning och gruppering som gjorts.

Upplysningskraven

Ett viktigt upplysningsområde som också är nytt i årsredovisningarna för 2005 är information om hur företagen kommit fram till att det inte föreligger något nedskrivningsbehov avseende goodwill, förutsatt att och i den mån man har tillgångar som har en obestämbar nyttjandeperiod. Upplysningskraven framgår av IAS 36, punkterna 134 och 135 och är omfattande.

Upplysningarna kräver bland annat:

- En beskrivning av varje viktigt antagande på vilket företagsledningen har baserat sina kassaflödesprognoser för den period som täcks av de senast gjorda budgetarna/prognoserna. I normalfallet skall detta inte avse en period längre än 5 år bort. Här kan konstateras att analyserna ofta är övergripande och inte särskilt specifika, däremot lämnar de flesta företag upplysningar om vilken budget/prognosperiod som använts, IAS 36 punkt 134 d) i.
- En beskrivning av företagsledningens metod för att fastställa det värde eller de värden som innefattas i varje viktigt antagande, huruvida det värdet eller de värdena återspeglar tidigare erfarenheter eller, i tillämpliga fall, är i överensstämmelse med externa informationskällor, och, om så inte är fallet, hur och varför de skiljer sig från tidigare erfarenheter eller externa informationskällor. Detta är viktig information och man kan konstatera att många bolag skulle kunna vara mer tydliga. I något fall har man allmänt beskrivit att antaganden

avseende framtida kassaflöden bygger på ”tillgängliga branschällor”. I andra fall har man varit specifik vad avser tillväxttakten men inte kommenterat andra antaganden.

- Den tillväxttakt som används för att extrapolera kassaflödesprognoser bortom den period som täcks av de senast gjorda budgetarna/prognoserna, och motivet till att använda en tillväxttakt som överstiger den långfristiga tillväxttakten för de produkter, branscher eller länder i vilket företaget är verksamt. Här kan konstateras att tillväxttakten efter prognosperioden ofta lämnas, däremot är motiven till den valda tillväxttakten sällan eller inte tillräckligt motiverad (IAS 36 punkt 134 d) i.

I ett annat företag har informationen om såväl goodwillbeloppen som annan väsentlig information som krävs enligt punkterna ovan presenterats per affärsområde - även om man anger att nedskrivningsprövning gjorts per kassagenererande enhet. Exempelvis anger man för ett affärsområde som bär en betydande andel av total goodwill att man tillämpat en diskonteringsränta om 9-13 procent för de kassagenererande enheterna som ingår i affärsområdet. Enligt IAS 36 punkt 134 skall information lämnas för varje kassagenererande enhet för vilken det redovisade värdet för goodwill (eller tillgångar med obestämbara nyttjandeperioder) är betydande i jämförelse med företagets totala redovisade värde för dessa tillgångstyper. Att komma fram till att det är korrekt att slå ihop tillgångar för kassagenererande enheter som har så väsentligt olika diskonteringsfaktorer (och därmed också risker) är svårt att förstå motivet till.

Avslutningsvis kan konstateras att spridningen av diskonteringsräntan är stor. Det går dock att urskilja vissa trender beroende på bransch. Lägre diskonteringsränta används i traditionella branscher såsom industri och råvaror och högre i mer volatila branscher som IT och Telecom. Det kan således vara svårt att jämföra företagen med varandra när det gäller diskonteringsfaktor i de fall där man skulle kunna förvänta sig likvärdiga risksituationer, men det blir desto viktigare att följa hur dessa faktorer utvecklar sig över tiden i respektive företag.

Upplysningar rörande nedskrivningar

Av IAS 36, punkt 130 framgår att vissa upplysningar skall lämnas avseende väsentliga nedskrivningar i tillägg till dem som lämnas årligen avseende goodwill och andra immateriella tillgångar med obestämbara nyttjandeperioder. Bland annat skall enligt IAS 36, punkt 130 a) en redogörelse lämnas avseende de händelser och omständigheter som lett till nedskrivningen. I ett fall har vi kunnat konstatera att nedskrivningen är en ”följd av översynen av produktionsstrukturen inom företaget”, vilket i sig inte är ett motiv för nedskrivning. Denna information har dessutom lämnats utanför de finansiella rapporterna, varför man inte heller uppfyller kraven i IAS 36 i detta avseende. En annan viktig faktor är naturligtvis när händelsen inträffar. I detta specifika fall gjordes nedskrivningen i det tredje kvartalet, och av det uppgivna motivet är det svårt att förstå skälen till varför detta sker just i det kvartalet och inte dessförinnan eller därefter. En specifik uppgift som skall lämnas enligt IAS 36 punkt 130 g) som många företag inte uppmärksammat är att i den mån en nedskrivning görs skall upplysning lämnas om diskonteringsfaktor såväl för den aktuella beräkningen som för tidigare (dvs före nedskrivningen) beräkningar.

Förvaltningsfastigheter

Fastighetsbolagen har tillämpat IAS 40 för sina fastighetsinnehav och den diskussion som förekommit tidigare är om innehaven utgjort förvaltningsfastigheter eller ej är därmed inte längre aktuell. De flesta av fastighetsbolagen har också värderat sina innehav till verkligt värde.

När det gäller pågående nybyggnation så skall dessa redovisas med tillämpning av IAS 16 Materiella anläggningstillgångar, vilket kan synas inkonsekvent. IASB har också bestämt att man som en del i

översynen av gällande standarder skall föreslå att även fastigheter under uppförande skall redovisas i enlighet med IAS 40.

De frågetecken som framkommit vid vår genomgång av fastighetsbolagens årsredovisningar gäller i första hand presentation av resultat i resultaträkningen. Flera av bolagen använder någon form av s.k. blandad modell för att redovisa rörelsekostnaderna.

Enligt IAS 1 skall företag i resultaträkningen eller i noterna redovisa en uppställning av kostnaderna med en klassificering som antingen bygger på kostnadernas karaktär (kostnadsslag) eller på deras funktion. Företag uppmuntras i IAS 1 punkt 89 att redovisa detta i resultaträkningen. Vidare skall enligt IAS 1 punkt 93 företagen specificera rörelsekostnaderna per kostnadsslag i not om funktionsindelad resultaträkning används. Det senare kravet är något som inte alla fastighetsbolagen följer. Det är också många gånger oklart på vilka grunder funktionsindelning skett.

Det andra området där vi ifrågasatt fastighetsbolagens redovisning gäller redovisningen av värdeförändringar på förvaltningsfastigheter. Några bolag har valt att redovisa dessa förändringar efter finansiella poster i resultaträkningen. Något bolag har också skiljt på realiserade värdeförändringar som redovisats separat högre upp i resultaträkningen under rubriken ”Fastighetshandel”. Det framgår inte klart hur de realiserade värdeförändringarna beräknats, om det är i relation till ursprungligt anskaffningsvärde eller senaste värderingstillfälle. Bolaget för ett resonemang om att visa rörelsens kassaflöde, vilket synes sakna relevans för resultatredovisningen i resultaträkningen. En ytterligare kommentar är att det i en modell med värdering till verkligt värde endast finns värdeförändringar. Det saknas med andra ord skäl att göra en uppdelning i resultaträkningen mellan realiserade och orealiserade värdeförändringar. Föreligger det en skillnad mellan försäljningsintäkt och redovisat värde, som enligt den tillämpade modellen skall vara till verkligt värde, är det senare värdet felredovisat och skall därför korrigeras som en verklig värdeförändring. Företag i fastighetsbranschen brukar invända och framhålla att analytiker vill se ett uttryck för realiserat resultat för att bilda sig en uppfattning om hur väl företagets värderingsmodell fungerat. Det kan vara en värdefull information till aktiemarknaden. Den kan i så fall lämnas som tilläggsinformation.

I IFRS/IAS finns inget krav på att redovisa ett rörelseresultat eller liknande i resultaträkningen då begreppet inte definierats i gällande standarder. Samtidigt anges i ”Basis för Conclusion” till IAS 1 att om ”operating income” presenteras så får inte poster som normalt är att betrakta som ”operating” exkluderas.

I definitionen av en förvaltningsfastighet anges att det är fastigheter som innehas i syfte att generera hyresinkomster och/eller värdestegring. En värdestegring torde därför utgöra en normal del av företagets verksamhet och borde av detta skäl inkluderas i företagets rörelseresultat.

Valt sätt att redovisa värdeförändringar efter finansiella poster är mot bakgrund av detta anmärkningsvärt. Att företeelsen inte lett till kritik från Övervakningspanelen torde bero på att uttryckligt stöd för sådan kritik saknas i standarden. Dock har det vid jämförelser med andra länder i Europa framkommit att svenska fastighetsbolag i detta avseende tillhör undantagen. Flertalet fastighetsbolag utanför Sverige redovisar nämligen värdeförändringarna inom ramen för rörelseresultatet.

Ledande befattningshavares förmåner

Under ett flertal år har Stockholmsbörsen noga följt utvecklingen när det gäller anpassningen till NBK:s regler gällande ledande befattningshavares förmåner. Glädjande nog är det nu mycket god

anpassning till gällande regler och det är endast enstaka bolag som inte lämnat fullständiga upplysningar.

De brister som fortfarande finns gäller främst otydliga beskrivningar av gällande principer för ersättning till ledande befattningshavare. Beskrivningarna avses ge en generell bild över de ersättningskomponenter som bolaget använder sig av. Det kan t ex gälla förhållandet mellan fast och rörliga ersättning, incitamentsprogram och andra ersättningsmodeller. I vissa fall saknas även information rörande de väsentligaste villkoren i avtal om framtida pension och avgångsvederlag.

Inom detta område sker det nu ett skifte i reglering då NBK:s regel utgår och ersätts med lagstiftning. Lagstiftningen rörande vilken information som kommer att krävas om ledande befattningshavares förmåner kommer att finnas i Årsredovisningslagen medan reglerna rörande beslutsprocesser kommer att återfinnas i Aktiebolagslagen.

De nya informationskraven i enlighet med ÅRL bygger på NBK:s regler och kommer därför inte att innebära några större förändringar.

När det gäller förändringarna i ABL så är de av större betydelse för bolagen då årsstämman skall fatta beslut om riktlinjer för ersättning till ledande befattningshavare. Bolagsstämman skall dessutom besluta om arvode och annan ersättning till varje styrelseledamot. Vidare skall styrelsen upprätta förslag till riktlinjer för ersättning till vd och andra ledande befattningshavare (inklusive optioner).

Svensk kod för bolagsstyrning

2005 års skörd av årsredovisningar var den första med information i enlighet med svensk kod för bolagsstyrning för de bolag som omfattades av koden.

En generell iakttagelse rörande koden är att det ofta inte tydligt framgår om ett bolag följer koden eller ej. Det finns många skrivningar liknande ”vi följer koden i allt väsentligt” eller ”styrelsen har för avsikt att följa koden i relevanta delar”. Verklighetens regler är lite enklare: antingen följer man koden eller så gör man det inte. Även bland bolag som följer koden kan det ibland vara svårt att förstå om de är ett kodbolag eller ej.

För de bolag som följer koden är det sedan inte alltid lätt att hitta vilka avvikelser bolaget valt att göra. Det finns här två alternativa presentationssätt. Antingen att beskriva avvikelserna under det avsnitt som behandlar den aktuella avvikelserna eller att sammanfatta alla de avvikelser som gjorts i början av bolagsstyrningsrapporten. De senare sättet ger en bättre överblick även om båda sätten givetvis är tillåtna.

Bolagsstyrningsrapporterna innehåller dessutom många standardformuleringar och är generellt sett inte tillräckligt företagsspecifika. Ett område där det finns förbättringspotential gäller informationen rörande styrelsearbetet under året. Av koden framgår att uppgifter skall lämnas om arbetsfördelningen i styrelsen, hur styrelsearbetet bedrivits, antal styrelsesammanträden och respektive ledamots närvaro. Dessutom skall det lämnas uppgift om eventuella styrelseutskott och respektive ledamots deltagande i utskottens sammanträden. På dessa områden är informationen ofta bristfällig. Det saknas också ofta information om de specifika beslut, åtgärder, diskussioner och ställningstaganden som styrelsen gjort under året. Ofta återges en istället generell mening tagen från en informationspolicy eller liknande.

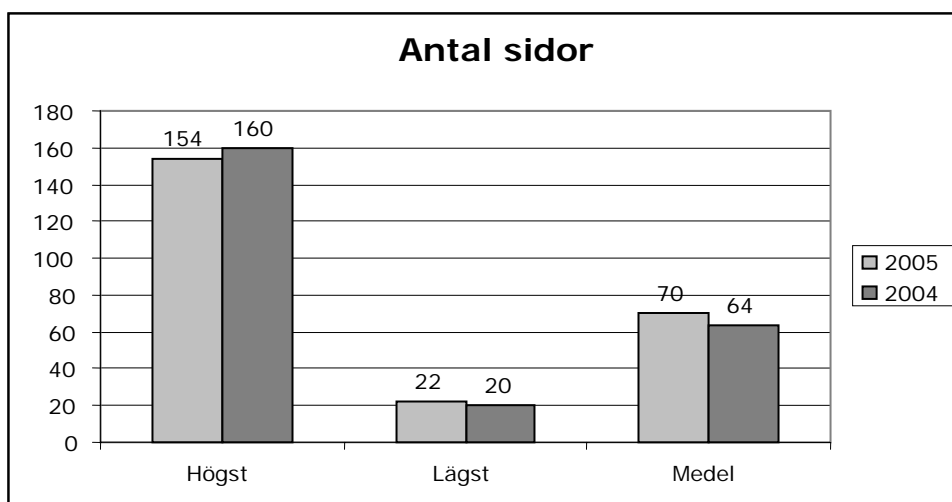
I genomgången av årsredovisningarna framkom det i börsens undersökning att 77 bolag tydligt meddelat att följt svensk kod för bolagsstyrning. Av dem hade åtta stycken bolag låtit revisorn

granska bolagsstyrningsrapporten. Den längsta bolagsstyrningsrapporten var på 14 sidor (exklusive information och bilder på ledning och styrelse) och den kortaste var på tre sidor. Genomsnittet var på sex sidor. Drygt 60 procent av bolagen hade någon form av tabell med information rörande styrelsemedlemmars närvaro på möten, oberoende i förhållande till ledning eller större ägare samt eventuellt medlemskap i ett utskott.

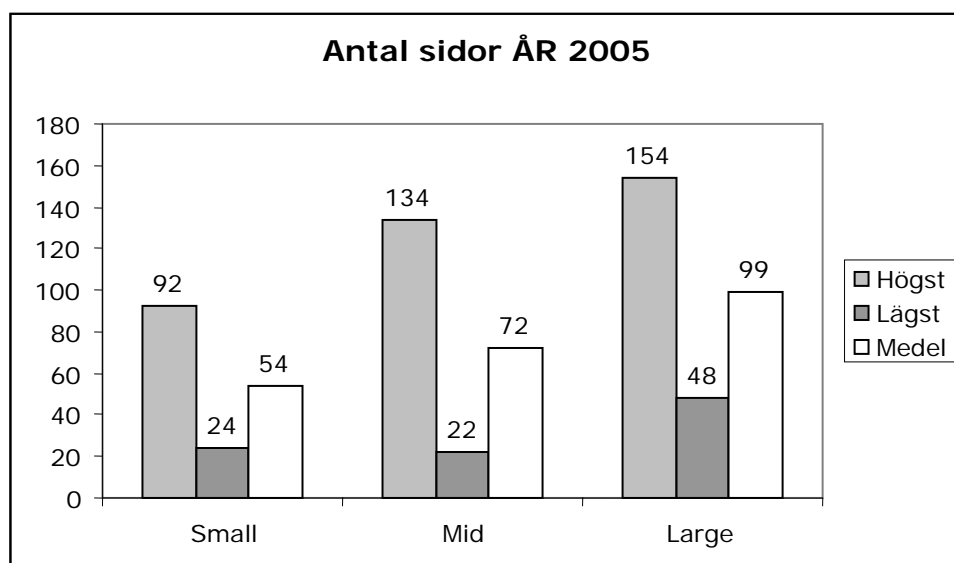
Statistik rörande årsredovisningarna för 2005

I samband med genomgången av årsredovisningarna för år 2005 togs det även fram statistik rörande hur många sidor årsredovisningen hade, antal år med finansiell historik samt längd på aktiekursdiagram.

Det finns ju inga formella krav på en längre finansiell historik annat än föregående år. Har man det måste man dock tänka på reglerna i IFRS 1, punkt 37 där det framgår att det tydligt skall framgå att tidigare år inte upprättats enligt IFRS med information om vilka justeringar som skulle behövas för att uppfylla kraven enligt IFRS. Något enstaka bolag har valt att ta bort den historiska informationen mot bakgrund av att övergången till IFRS försvårat jämförelser, vilket givetvis är olyckligt ur ett investerarperspektiv. Inte heller är det något krav att ha med ett aktiekursdiagram i årsredovisningen även om det är praxis. När det gäller antal sidor går det att konstatera att årsredovisningarna fortsätter att växa i omfattning. De senaste åren är det i första hand införandet av IFRS och utökad information om bolagsstyrning som ligger bakom ökningen.

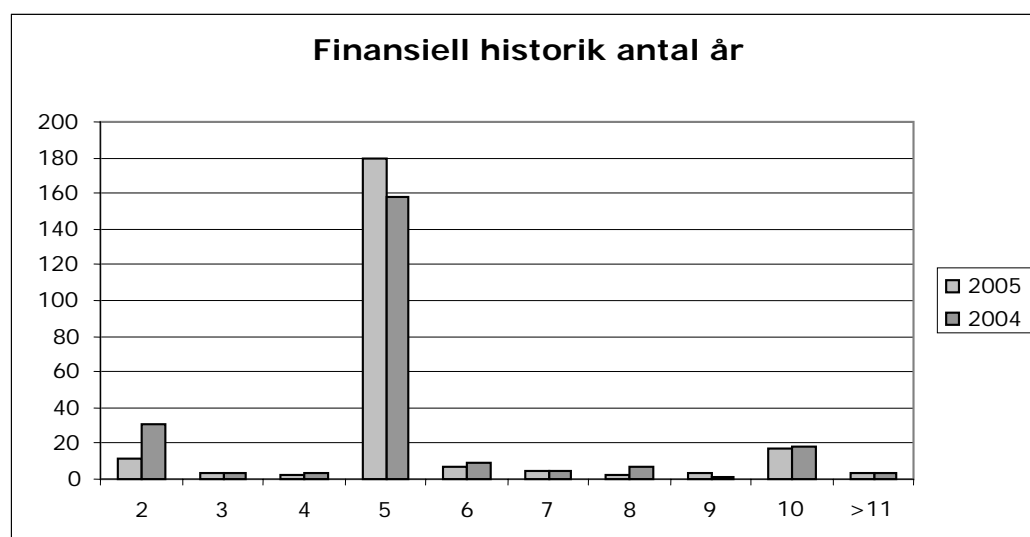

Det är dock fortfarande stor spridning bland bolagen vilket märks då man specialstuderar förhållandet mellan segmenten small-, mid- och large-cap.

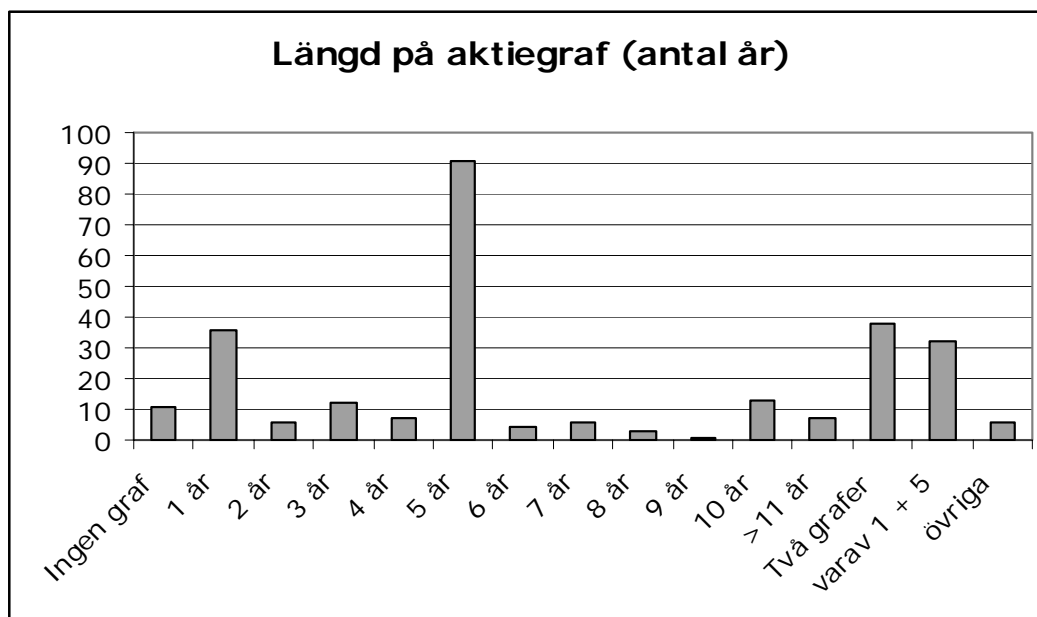

Som framgår av diagrammet är det ett tydligt samband mellan bolagens storlek och hur långa årsredovisningar de producerar. I snitt är storbolagens årsredovisningar nästa dubbelt så tjocka som motsvarande småbolag.

När det gäller finansiell historik är det genom åren utvecklats en praxis att lämna historik för de senaste fem åren. I detta fall går det inte att utskilja någon skillnad mellan större och mindre bolag. En positiv utvecklingstrend är dock att ett tjugotal bolag gått från det obligatoriska två åren till fem års historik. Ett tjugotal bolag redovisar också tio års historik eller mer vilket ger en bra bild av bolagets utveckling över konjunkturen. Fem års historik räcker i vanliga fall inte för att helt tydliggöra konjunkturens effekter.

Avseende längd på aktiegraf är variationen större. De flesta använder sig av fem års historik. I övrigt finns det två lite större grupper. En grupp som väljer att bara redovisa det senaste året och en grupp som väljer att redovisa två grafer – företrädesvis ett och fem år. Det senare ger en bra bild av utvecklingen i ett längre perspektiv tillsammans med årets utveckling. Det senare är bra för att identifiera större händelser under året och deras kurseffekt. Noterbart är också att ett tiotal bolag inte lämnar någon graf alls.

Börsbolagens delårsrapporter

Fortsatt hög standard men också en del nya problem

Standarden på börsbolagens delårsrapporter är i allt väsentligt god. Det har också varit slutsatsen i Övervakningspanelens tidigare undersökningar. Det innebär att det finns få formella fel, av typen felaktiga eller helt uteblivna uppställningar och avsnitt. Däremot kan konstateras att tidigare kända problem som exempelvis redovisningen av skattekostnaden, förklaringar till nedskrivningar, information om valutaeffekter, etc, fortfarande finns kvar. Därtill har införandet av IFRS/IAS skapat nya problem i redovisningen.

I förra årets skrift behandlades själva införandet av IFRS/IAS i delårsrapporterna. Då konstaterades att ungefär tio procent av bolagen inte rapporterat någon effekt alls eller bara rapporterat effekten i termer av ”marginell”, etc. Dock kunde konstateras att det överlag var relativt lätt att följa konsekvenserna av införandet och att de förklaringar till genomförda förändringar som lämnades var lätta att tolka. Emellertid kunde också konstateras att vissa mindre bolag redovisade knapphändig information, vilket troligen indikerade att de tagit lätt på de nya reglerna. I företag med materiella konsekvenser var den huvudsakliga redovisningseffekten, både på resultat och ställning, från IFRS 3

och slopade avskrivningar på koncerngoodwill. I ungefär 30 procent av bolagen var detta den enda förändring som rapporterades.

I samtliga fastighetsförvaltande börsbolag var dock införandet av marknadsvärdering enligt IAS 40 en mycket stor förändring. Övriga i förväg omtalade konsekvenser, främst redovisning av finansiella instrument enligt IAS 39, redovisning av pensioner enligt IAS 19 och kostnadsredovisning av personaloptioner enligt IFRS 2, visade sig överlag ha en relativt liten betydelse för både resultat och ställning.

Även i årets granskning kan konstateras att redovisningseffekten från immateriella tillgångar i samband med företagsförvärv haft störst effekt, medan finansiella instrument, pensioner och personaloptioner fortfarande medfört relativt små effekter. En del problem från tidigare kvarstår, främst bristande information kring aktiverade utvecklingsutgifter, bristande information kring nedskrivningar av materiella och immateriella anläggningstillgångar, underligt redovisade skattekostnader, samt problem med att förstå effekterna från valutasvängningar. Därutöver kan nämnas skillnader mellan bolagen i redovisning av avvecklade/avyttrade verksamheter, samt brister i segmentrapporteringen i vissa bolag.

I detta sammanhang bör även nämnas att det förekommer prognosförändringar som inte tydligt specificerats. Det är visserligen inte ett IFRS-problem, utan en brist relaterad till noteringsavtalet. Nedan behandlas några av de mer vanligt diskuterade problemen i samband med delårsrapporterna.

Jämförelsestörande poster

Ett område som ofta diskuteras, men där information stadigt förbättrats, är de så kallade jämförelsestörande posterna, alltså enskilda större resultatposter som får stor betydelse vid analysen av resultatutvecklingen. Här kan konstateras att informationen totalt sett är tillfredställande. Det är ovanligt att mer betydande resultatfluktuationer inte kommenteras på ett sådant sätt att läsaren får klart för sig vilka större faktorer som påverkat utvecklingen. Svårare är naturligtvis att upptäcka bristande information om engångsposter som bidragit till en utjämning av resultatet. Det är dock vår uppfattning att företagen försöker ge en fullständig beskrivning av störningsposterna.

Fortfarande kan dock konstateras att de negativa störningsposterna, där omstruktureringskostnader och nedskrivningar dominerar, är betydligt vanligare under den andra halvan av räkenskapsåret än under den första. Det har också varit trenden under lång tid och ingenting tyder på att detta mönster är på väg att brytas. Konstigt nog gäller inte samma mönster för positiva störningsposter, främst är reavinster. Dessa är klart vanligare under den första halvan av året, särskilt under det första kvartalet. Det är svårt att förstå varför.

Vad som också är tydligt är att mängden resultatförklaringar har ökat sedan början av 2000-talet. Det tyder på att många företag försöker svara upp mot de ökade informationskrav som finns i tidigare Redovisningsrådets, numera IASB:s regelverk. Möjligen skapade även den kaotiska inledningen av 2000-talet ett ökat placerarkrav på utförliga resultatförklaringar och att detta fortfarande upplevs som centralt av företagen.

Redovisning av företagsförvärv enligt IFRS 3

Den enskilt största resultat- och balanseffekt från övergången till IFRS/IAS var, som nämnts, sloandet av goodwillavskrivningar. För kalenderåret 2004 innebar detta en ökning av nettoresultatet för Stockholmsbörsens bolag på drygt tio procent. I ett flertal av företagen var resultatökningarna markanta. Däremot blev avskrivningarna försumbara på andra förvärvsrelaterade immateriella tillgångar än goodwill. Detta har dock förändrats under 2006. Dessa avskrivningar har ökat, även om

redovisningen och informationen varierar tydligt mellan bolagen. Generellt kan dock konstateras att det finns tydliga brister i informationen kring företagsförvärv och hur förvärvsanalysen upprättats.

Av de bolag som under 2006 redovisat stora ökning av immateriella tillgångar kan konstateras att 40 procent också informerat om storleken på immateriella tillgångar exklusive goodwill. Övriga företag behandlar de immateriella tillgångarna i en klump. Eftersom goodwill inte skrivs av, medan avskrivningar drabbar övriga immateriella tillgångar, har det blivit svårare att prognostisera framtida resultat effekter från företagsförvärv. Tidigare hänfördes merparten av övervärdet till goodwill, samtidigt som avskrivningstiden i de flesta företag låg ganska nära den maximalt tillåtna 20-årsgränsen. Det gav en mer enhetlig redovisning.

Granskar vi de bolag som i delårsrapporterna informerat om immateriella tillgångar exklusive goodwill, kan konstateras att den genomsnittliga andelen av dessa låg på drygt 30 procent av totala immateriella tillgångar. Variationerna kring genomsnittet var dock stora. Här fanns företag som fördelat 100 procent av övervärdet på goodwill och alltså inte drabbats av några avskrivningar, samtidigt som det fanns företag som inte redovisat något goodwillvärde alls och följaktligen fått en relativt stor resultatbelastning från avskrivningar på övriga immateriella tillgångar. Två bolag redovisade till och med ett negativt goodwillvärde efter fördelning av förvärvsövervärdet, vilket medfört en omedelbar positiv resultat effekt när denna skuld skrevs ner.

Detaljeringsgraden i informationen kring företagsförvärv i delårsrapporterna är varierande. Här finns företag som redovisat hela förvärvsanalysen med utförliga förklaringar, samtidigt som andra företag inte lämnat någon information alls. I de bolag som lämnat information är de vanligaste immateriella posterna, exklusive goodwill, sådana som sammanhänger med kundrelationer och rättigheter till köpta produkter. Även posten varumärken förekommer, även om det varit oklart om denna belastats med avskrivningar.

Redovisning av avvecklade verksamheter enligt IFRS 5

Många företag som avyttrat verksamhetsgrenar har tillämpat IFRS 5 och lagt hela transaktionen under en enskild rad i resultaträkningen samtidigt som de ändrat jämförelseårets resultatredovisning. I balansräkningen har två rader lagts in ”tillgångar hänförliga till verksamheter under försäljning” respektive ”skulder hänförliga till verksamheter under försäljning”.

I många av de bolag som tillämpat denna redovisning har transaktionen normalt kommit in stegvis. Första steget har varit en separering av verksamhetsgrenen ur årets och föregående års resultat- och balansräkningar. I detta skede har inte någon reavinst/rea förlust redovisats. I vissa fall, dock relativt få, har en separering av verksamhetsgrenen gjorts baserad på redan ett beslut i företagets styrelse att påbörja en process som skall leda till en försäljning/avveckling. I ett senare skede, när försäljningen kommit så långt att ett resultat finns för själva försäljningstransaktionen har även detta inkluderats som en del av den avvecklade verksamheten. Det förekommer även mindre justeringar av beloppet ett antal kvartal efter det att avvecklingen redovisats, exempelvis i samband med att vissa villkor uppfyllts.

Några företag tillämpar fortfarande den tidigare så kallade kolumnmetoden, alltså redovisar koncernresultaträkningen uppdelad på ”koncernen inklusive avyttrade verksamheter”, ”avyttrade verksamheter”, samt ”koncernen exklusive avyttrade verksamheter”. Förtjänsten med denna metod är att effekterna på varje post i resultaträkningen framgår. Härigenom blir avyttringen lättare att analysera ur ett prognosperspektiv. Nackdelen är att metoden ger en omfångsrik resultaträkning. I vissa fall har denna information bilagts som ett komplement till redovisningen enligt IFRS 5.

Ett problem med IFRS 5 är att resultaträkningen kan ge en överdrivet positiv bild av tillväxten i olika resultatposter före den avvecklade verksamheten. Det gäller när en verksamhetsgren avyttrats samtidigt som en annan verksamhet köpts in. Eftersom IFRS 5 accepterar att historiken justeras för den avyttrade verksamhetsgrenen, men inte tillåter att historiken justeras för den förvärvade, kommer tillväxten i nettoomsättning, rörelseresultat och resultat före skatt, att bli överskattad jämfört med om inte en justering gjorts i enlighet med IFRS 5. En kolumnmetod som tillåter justering av både avgående och tillkommande verksamhetsgrenar skulle underlätta för placerarna vid prognos av resultaträkningen. IFRS 3 ställer visserligen krav på information rörande effekterna från företagsförvärv. I delårsrapporterna förekommer denna information dock sporadiskt.

Redovisning av finansiella instrument enligt IAS 39

Få områden har, innan införandet IFRS/IAS, varit så diskuterade som redovisning av finansiella instrument. Det är främst de så kallade säkringarna som stått i fokus, framförallt de så kallade valutasäkringarna. Redan i förra rapporten kunde konstateras att effekterna från införandet av IAS 39 var i de allra flesta företagen överraskande små. Med ledning av de justeringar som gjorts av eget kapitals ingående balans 2005 kunde konstateras att ungefär hälften av bolagen inte rapporterade någon effekt alls från IAS 39, samt att drygt 80 procent av bolagen med effekt redovisade en effekt understigande 1,0 procent av eget kapital. Vidare rapporterade drygt en tredjedel av bolagen en positiv effekt, medan knappt en femtedel rapporterade en negativ effekt. Säkringar av valutaflöden var den dominerande transaktionen, men det förekom även omvärderingar av aktier, samt omvärderingar av finansiella instrument för säkring av metaller, pappersmassa, elpriser och andra råvaror.

Under 2006 har en kärngrupp på 179 bolag undersökts djupare. Urvalet är samma som i föregående års redovisning och fokuserar på bolag där det kvartalsvis rapporterade resultatet bedöms ha stor betydelse för kursutvecklingen. I totalt 44 procent av bolagen rapporterades en effekt på eget kapital från IAS 39, vilket är ungefär i linje med föregående år. I 75 procent av bolagen med effekt, låg effekten på mellan plus 0,5 till minus 0,5 procent av eget kapital. I 70 procent av fallen var effekten positiv, medan den i 20 procent av fallen var negativ. Resterande 10 procent rapporterar att de använder säkringsredovisning enligt IAS 39, men utan att rapportera någon mätbar effekt i kvartalsrapporterna 2006.

Vad gäller redovisning av finansiella instrument med omvärderingseffekt direkt i resultaträkningen är informationen om denna redovisning sparsam. Någon strukturerad uppföljning av de bolag som använder denna redovisning har inte gjorts, men uppskattningsvis handlar det om ett tiotal bolag ur kärngruppen på 179 bolag. Dessa ger då normalt information i anslutning till beskrivningen av finansnettots utveckling.

Vidare kan konstateras att informationen om resultateffekterna från valutasäkringar är dålig. Det går normalt inte heller att beräkna resultateffekten med hjälp av specifikationen till eget kapital eftersom de flesta bolag där bara redovisar en nettosiffra. Eftersom denna nettosiffra även påverkats av periodens värdeförändring i säkringsinstrumenten går det inte att dra några slutsatser avseende resultateffekten för perioden. Ett fåtal större bolag redovisar emellertid hur stor del av förändringen i eget kapital som förts över till resultaträkningen. Det är dock normalt samma bolag som också informerar om resultateffekten, varför informationen blir mer ett komplement. För placerare är det väsentligt att få grepp om resultateffekten från säkringstransaktioner, eftersom resultateffekten från ett valutasäkringsinstrument successivt ebbar ut. Särskilt i ett kvartalsperspektiv ger den korta mätperioden stor relativ effekt på resultatet.

Redovisning av kostnad för personaloptioner enligt IFRS 2

Redovisningen av optioner har fångats upp genom att analysera bolagens specifikation till eget kapital, samt kommentarerna till denna. Räknat för både 2005 och 2006 har knappt tio procent av bolagen redovisat effekter i eget kapital som hänförs till ”optioner” i vid bemärkelse. Informationen är dock mycket knapphändig. Bara i ett fåtal fall går det med säkerhet att säga att den effekt som redovisas är hänförlig till kostnadsredovisning av optioner i enlighet med IFRS 2.

Den vanligaste rubriceringen i specifikationen till eget kapital är begreppet ”optioner” alternativt ”personaloptioner”. Det behöver dock inte nödvändigtvis vara synonymt med motposten till en kostnadsredovisning. Exempelvis redovisar vissa bolag en negativ post i eget kapital, vilket knappast kan hänga samman med en kostnadsredovisning. Även de positiva poster som redovisas kan lika gärna sammanhållas med inbetalt kapital för optioner (eller för aktier som köpts med hjälp av optioner), som att det är motposten till en kostnadsbokning i resultaträkningen.

Ändå är optioner inte ett stort problem vid prognoser av framtida resultat eftersom de belopp som redovisas är små. I de flesta av bolagen ligger effekten, räknat i relation till eget kapital på mindre än 0,1 procent. Om denna effekt uppstår ett enskilt kvartal kan den naturligtvis ha en viss effekt på resultatet, men jämfört med helårsresultaten i bolagen handlar det normalt om försumbara effekter.

Redovisning av pensioner enligt IAS 19

Pensionsredovisning enligt IAS 19/RR 29 infördes den 1 januari 2004, men genomfördes av många bolag redan under räkenskapsåret 2003. Då kunde konstateras att knappt hälften av börsbolagen kommenterade redovisningsförändringen. Totalt sett gav införandet en effekt på börsbolagens egna kapital på minus 0,9 procent och ungefär hälften av bolagen rapporterade en negativ effekt, alltså en skuldökning, medan en fjärdedel visade en positiv effekt (resterande rapporterade att effekten var noll).

Den förändring som tillkommit sedan dess är en möjlighet för bolagen att redovisa uppkomna över- eller underskott direkt i eget kapital. Över-/underskott uppkommer exempelvis när ränteförändringar påverkar skuldens värde eller när förändringar i aktievärden påverkar eventuella stiftelsetillgångars värde. Tidigare hade företagen två möjligheter, antingen att löpande redovisa skulden till verkligt värde och ta upp värdeförändringar direkt i resultatet. Det andra alternativet var att redovisa en, på visst sätt, utjämnad pensionsskuld och visa differensen mot det verkliga värdet i not till balansräkningen. Inget svenskt bolag hade valt den första varianten, alltså att låta värdeförändringar slå direkt mot resultatet. Under 2005 och 2006 hade däremot åtta bolag valt att redovisa pensionsdifferenser direkt i eget kapital. Övriga redovisar alltså pensionsdifferenserna som en notupplysning i årsredovisningen.

För den som jobbar med resultatprognoser finns inte någon uppenbart enkel metod för hantering av pensionsåtaganden. Det minst attraktiva är att bara en gång per år, i årsredovisningens notapparat, få reda på pensionsåtagandets verkliga värde. Det är inte heller självklart enkelt att hantera värdedifferenser som en del av resultatet, eftersom prognosarbete ofta går ut på att hitta en långsiktig kärna i olika resultatposter. Detta försvåras om pensionskostnaden blandas med löpande värdeförändringar direkt i resultatet. Denna tredje variant, som ger en utjämnad resultat effekt, men samtidigt en möjlighet att löpande följa värdeförändringar via eget kapital, tilltalar nog många prognosmakare.

Övriga större noteringar

Aktivering av utvecklingskostnader

Det är främst inom sektorerna IT/datateknik och medicinsk teknik som aktivering av utvecklingskostnader förekommer i mer betydande utsträckning. Visserligen återfinns redovisningen i många tillverkande bolag, men ofta bara med relativt små belopp.

Det huvudsakliga problemet vid större belopp gäller, dels brister i informationen, dels att variationerna mellan kvartalen kan vara betydande. Tyvärr är det mycket ovanligt att företagen informerar om postens innehåll. När investeringar avser mer betydande materiella anläggningstillgångar eller immateriella tillgångar i samband med företagsförvärv är informationen numera relativt utförlig. Vid aktivering av utvecklingsutgifter specificeras däremot nästan ingenting. Det här gör att trovärdigheten i redovisningen ofta blir låg.

Nedskrivning av anläggningstillgångar

Trots att vi nu har haft så kallade nedskrivningstester av anläggningstillgångar under ett flertal år kan konstateras att nästan ingenting förändrats vad gäller informationen i delårsrapporterna. Det saknas i normalfallet en diskussion kring vilka faktorer som ligger bakom en nedskrivning. Dessutom kommer nedskrivningar fortfarande helt utan någon framåtblickande diskussion i de rapporter som föregick nedskrivningen.

De flesta nedskrivningar avser fortfarande goodwill i samband med företagsförvärv. Det är också mycket vanligt att nedskrivningar redovisas under det andra halvåret (se tidigare avsnitt om ”jämförelsestörande poster”) och efter det att ett bolag skiftat verkställande direktör.

Redovisning av skattekostnaden

Som vid tidigare undersökningar uppvisar bolagens skattekostnad i delårsrapporterna en mycket stor spridning. Följande kan noteras. Fyra procent av bolagen redovisar bara ett streck i stället för ett belopp i resultaträkningen. Ytterligare sju procent av bolagen redovisar ett belopp som uppenbart inte är relaterat till resultatet före skatt, exempelvis en skatteintäkt trots att bolaget redovisar ett positivt resultat, alternativt en skattekostnad trots att bolaget redovisar en förlust. Därutöver redovisar ytterligare fyra procent av bolagen en extremt hög skattesats, i detta fall högre än 46 procent.

Granskar vi de bolag som redovisar en skattesats som är mer rimlig, i detta fall satt till mellan 25 och 35 procent, utgör gruppen 57 procent av de undersökta bolagen. Medianskattesatsen är 28 procent, vilket för övrigt varit fallet under samtliga år sedan 1998, undantaget 2003 och 2004 då medianen var 30 procent. Den vanligaste skattesatsen är 28 procent och förekommer i tolv procent av bolagen, följt av en skattesats på 29 procent i tio procent av bolagen. Därefter följer en skattesats på 27 procent respektive 30 procent, vilket förekommer i sex procent av bolagen för vardera gruppen.

Ett problem med skatteredovisningen är att bolagen i förhållandevis få fall redovisar uppskjutna skatteintäkter på förluster. Det är dock inte det enda problemet, vilket genomgången ovan visar. Snarare verkar många bolag inte göra någon koppling mellan ”resultat före skatt” och den skattekostnad som redovisas. Området försvåras ytterligare av att de förklaringar som förekommer är ytliga, även då skattekostnaden är uppenbart underligt redovisad. För den som skall göra vinstprognoser är det naturligtvis ett problem att den skattekostnad som skall prognostiseras inte kan baseras på den mest aktuella delårsrapporten. Prognosmakare är genomgående hänvisade till den senaste årsredovisningen, som inte heller alltid lämnar tillräcklig vägledning. Möjligen är det därför som resultatfokuseringen i Sverige ligger så hårt på resultat före skatt.